

З любоўю
да роднай
мовы
стар. 4

Быць
да краю
шчырым
стар. 12

Па-за межамі
сцэнічнай
прасторы
стар. 14

Новы погляд на знаёмыя старонкі гісторыі

Фота Кастуся Дробава.

Фрагмент экспазіцыі.

Сумесны праект Дзяржаўнага музея беларускай літаратуры і Дзяржаўнага музея гісторыі расійскай літаратуры імя У. І. Даля (Масква) «Дарога да міру» прымеркаваны да 80-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і 80-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Больш трагічных падзей перадаецца праз пакаленні і захоўваецца ў сэрцах нашчадкаў. Дзесяцігоддзямі мастакі, скульптары, кампазітары і пісьменнікі спрабуюць асэнсаваць гэты досвед і адлюстравць глыбіню пачуццяў праз яркія вобразы. Творчасць літаратараў-франтавікоў натхніла мастацка Наталлю Раманаву і Кацярыну Ірхіну на стварэнне літаратурна-мастацкіх інсталяцый.

Героі выставачнага праекта — пісьменнікі, якія змагаліся супраць фашыстаў за свабоду і мір на роднай зямлі: Андрэй Платонаў, Булат Акуджава, Васіль Быкаў, Венямін Каверын, Данііл Гранін, Алесь Адамовіч, Віктар Астаф'еў, Віктар Някрасаў і Канстанцін Сіманаў.

Выстаўка ўяўляе сабой своеасаблівую мазаіку, сабраную з літаратурных апісанняў і дзённікавых запісаў, ваенных падзей і ўспамінаў франтавікоў, архіўных фотаздымкаў і дакументаў.

— Вельмі каштоўна, што маладыя мастакі звярнуліся да жанру лейтэнанцкай прозы і паэзіі, да літаратуры, галоўнай тэмай якой з'яўляюцца падзеі Вялікай Айчыннай вайны. Звярніце ўвагу: усе работы вельмі розныя. Мастак адчуў і адлюстраваў нейкі твор праз сімвалы: гэта і канкрэтныя вобразы, як горад Сталінград, і вельмі алегарычныя, як белая кашуля Сотнікава. Пісьменнікі па-рознаму паказваюць падзеі, якія хваляюць чалавецтва, і калі да іх звяртаецца мастак менавіта праз інсталяцыю, гэта здзіўляе і ўражвае да глыбіні душы, — пракаментавала куратар праекта Ірына Князева.

«ЛіМ»-акцэнт

Афіцыйна. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка разгледзеў кадравыя пытанні. Так, Руслан Чарнецкі назначаны міністрам культуры. Тым часам яго першым намеснікам стаў Дзмітрый Шляхцін. Пасаду дырэктара — галоўнага рэдактара рэдакцыйна-выдавецкай установы «Выдавецкі дом “Звязда”» заняла Вольга Ануфрыева.

Віншаванне. Кіраўнік дзяржавы павіншаваў народную артыстку РСФСР Галіну Польскіх з днём нараджэння. «Сваё жыццё вы прысвяцілі адданаму служэнню мастацтву. Дзякуючы дзіўнаму таленту, жаночаму абаянню і непаўторнаму акцёрскаму стылю вы стварылі мноства яркіх, запамінальных вобразаў, якія пакарылі глядача, — гаворыцца ў віншаванні. — У Беларусі вас цэняць як выдатную актрысу, чья дзейнасць спрыяе пашырэнню і паглыбленню культурных сувязей паміж нашымі брацкімі народамі». Аляксандр Лукашэнка пажадаў Галіне Польскай здароўя, невычэрпнай энергіі, бадзёрасці і аптымізму.

Форум. Урачыстае адкрыццё Х Беларускага Калядных адукацыйных чытанняў на тэму «80-годдзе Вялікай Перамогі: памяць і духоўны вопыт пакаленняў. Да 25-годдзя Саюзнай дзяржавы» адбылося ў Нацыянальнай бібліятэцы. З прывітальным словам да прысутных звярнуліся Мітрапаліт Мінскі і Заслаўскі, Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі Веніямін, міністр інфармацыі Марат Маркаў ды іншыя. Вітальныя адрасы накіравалі Старшыня Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Наталля Качанава, Старшыня Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Ігар Сергяенка, Дзяржаўны сакратар Саюзнай дзяржавы Расіі і Беларусі Дзмітрый Мезенцаў. На пленарным пасяджэнні дакладчыкі закранулі тэму духоўнага вопыту беларусаў у Вялікай Айчыннай вайне і ў пасляваенных гады, пытанні памяці пакаленняў як духоўнага падмурка Саюзнай дзяржавы. Ва ўрачыстай абстаноўцы былі ўзнагароджаны пераможцы рэспубліканскага конкурсу «Кніга мне — кніга ўва мне».

Юбілей. Гала-канцэрт «Музычная спадчына беларускага кінематографа» пройдзе ў Белдзяржфілармоніі 18 снежня. Гэтым вечарам у рамках сумеснага праекта Нацыянальнага акадэмічнага народнага аркестра Беларусі імя І. Жыновіча і Тэатра-студыі кінаакцёра, прымеркаванага да 100-годдзя беларускага кінематографа, прагучаць папулярныя творы з розных фільмаў у выкананні народнай артысткі Беларусі Ядвігі Паплаўскай, салістаў аркестра імя І. Жыновіча, акцёраў тэатра-студыі кінаакцёра, а таксама юных артыстаў Тэатра эстраднай песні. Прагучаць мелодыі Ісаака Дунаеўскага, Ісаака Любана, Барыса Макраусава, Уладзіміра Шаінскага, Юрыя Антонава, Юрыя Семіянікі, Яўгена Глебава, Алега Елісеенкава і многіх іншых аўтараў.

Тэатр. Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі 19, 20, 21 і 22 снежня запрашае пазнаёміцца з новым праектам Святланы Навуменкі «Заручыны», прысвечаным тэатру канца XIX — пачатку XX стагоддзяў. «Гэтым праектам мы імкнёмся звярнуць увагу тэатральнай публікі на нацыянальную беларускую драматургію і асабліва на аднаактовыя п'есы, якія незаслужана, на наш погляд, сышлі калісьці ў цень. Мы хочам, каб кожны глядач з першых хвілін знаходжання ў тэатры адчуў сябе мінчанінам таго часу. У спектаклі — аўтэнтычныя тэксты, пластыка, шмат вакалу, а яшчэ ў камедыях працуюць самыя маладыя акцёры тэатра разам з вопытнымі майстрамі сцэны».

Музей. Часовая экспазіцыя «Пятрусь Броўка без гальштук» адкрылася ў Літаратурным музеі Петруся Броўкі. «Фатаграфіі, асабістыя рэчы, рукапісы і нават хатні пінжак паэта дапамогуць наведвальнікам убачыць Петруся Броўку не на трыбуне ці на старонках даведніка, а ў яго штодзённым жыцці — за кубкам гарбаты, у размовах з блізкімі, сярод сваіх “агародзікаў” у Каралішчавічах. Асаблівы акцэнт зроблены на малавядомых эпізодах з яго жыцця: кур'ёзах з сябрамі, трапных жартах і душэўных лірычных радках, якія нараджаліся ў тых самых “хатніх” момантах», — расказалі ў музеі. Экспазіцыя будзе дзейнічаць да 31 жніўня 2025 года.

Праект. Новая выстаўка «Кніжкі з карцінкамі: мастацтва кніжнай ілюстрацыі» адкрылася ў Гомелі ў палацы Румянцавых і Паскевічаў у экспазіцыі «Княжацкая бібліятэка». Як удакладняе БелТА, праект падрыхтаваны ў партнёрстве з Музеям рэдкай кнігі Гомельскай абласной універсальнай бібліятэкі імя У. І. Леніна. У экспазіцыі — выданні XIX—XX стст. з калекцыі князёў Паскевічаў і зборы рэдкай кнігі абласной кніжніцы, якія дэманструюць розныя віды ілюстрацыі: палосныя і разваротныя, франтыспісы, віньетки, застаўкі і канцоўкі, выкананыя ў разнастайных стылях і тэхніках.

Агляд афіцыйных падзей ад Яўтэні ШЫЦЬКІ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

На сустрэчы з моладдзю

У Навагрудку прайшла сустрэча са старшынёю Саюза пісьменнікаў Беларусі Алесем Карлюкевічам.

Галоўная тэма размовы з навучэнцамі і выкладчыкамі Навагрудскага гандлёва-эканамічнага каледжа — «Выбары Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь: будучыня залежыць ад нас». Кіраўнік творчай арганізацыі падзяліўся сваімі развагамі пра здыбыткі, здзяйсненні ў краіне ў апошнія дзесяцігоддзі. Размова ішла і пра сістэму адукацыі, развіццё

самых розных ініцыятыў у сацыяльна-эканамічным і культурным будаўніцтве.

Алесь Карлюкевіч расказаў і аб рабоце Саюза пісьменнікаў Беларусі, пра секцыі, якія працуюць па відах мастацкай літаратуры. Асобную ўвагу звярнуў на секцыю краязнаўства, увогуле на краязнаўчую дзейнасць пісьменнікаў. Нагадаў і пра тое, што багачцем тэматычных абсягаў з краязнаўчага пункту гледжання вылучаецца і Навагрудскі край. У аўдыторыі гучалі і імёны пісьменнікаў-землякоў, тых літара-

тараў, якія ў розныя дзесяцігоддзі жылі, працавалі і вучыліся ў Навагрудку: Уладзіміра Калесніка, Аляксея Карпюка, Ніны Тарас, Анатоля Клышкі, Гаўрыіла Шутэнкі, а таксама тых пісьменнікаў, хто прыязджаў у Навагрудскі, Свіцязянск край: Андрэя Вазнясенскага, Мікалая Чаркашына, Уладзіміра Высоцкага, Алесь Адамовіч... Старшыня СПБ падрабязна спыніўся і на рабоце літаратурна-мастацкіх часопісаў краіны — «Польмя», «Маладосць», «Нёман».

Сяргей ШЫЧКО

Юбілею Міхася Міцкевіча прысвячаецца

Напрыканцы студзеня 2026 года спаўняецца 100 гадоў з дня нараджэння малодшага сына Якуба Коласа — беларускага вучонага ў галіне апрацоўкі металаў, доктара тэхнічных навук, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусі, майстра спорту СССР па стэндавай стральбе, публіцыста, захавальніка коласаўскай спадчыны Міхася Міцкевіча. У знак гэтай даты мяркуецца выдаць сабраную галоўным захавальнікам фонду Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа Васілінай Міцкевіч і Марыяй Міцкевіч кнігу, прысвечаную Міхасю Канстанцінавічу.

Першую частку зборніка складзе грунтоўны ўступны артыкул Васіліны Міцкевіч пад назвай «Трэці сын». Другая частка кнігі — артыкулы і ўспаміны самога Міхася Міцкевіча: «Пад бацькоўскім дахам», «За вас зямлі я памалюся» (ліст наўздагон), «Па слядах Янкі Маўра», прадмова М. К. Міцкевіча да ўзноўленага перавыдання паэмы «Сымон-Музыка», «“Я хачу аб табе з кім хоць слова сказаць”: успаміны пра маці», «Кроплі і слёзы Якуба

Коласа», «Песні ў доме Коласа», «Капуста, спиритизм и все реки мира», «Гумар у доме Якуба Коласа», «3 рукапіснай спадчыны».

Трэцяя частка — творы, якія народны паэт Беларусі Якуб Колас прысвяціў Міхасю Канстанцінавічу: паэма «Міхасёвы прыгоды», вершы «Рагатка», «Дронік», «Не тужы», «Сыну», «Міхасю», «...Адстану я і час разлуку». Завершаць выданне творы сучасных паэтаў, якія адрасаваны Міхасю Міцкевічу, а гэта — вершы Міколы Мятліцкага, Віктара Шніпа, Міколы Маляўкі і іншых творцаў, якія лічылі за гонар сябраваць з Міхасём Канстанцінавічам, удзельнічаць разам з ім у коласаўскіх святах, розных імпрэзах, якія ладзіў Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа.

Выданне пабачыць свет у адным з дзяржаўных выдавецтваў краіны. Зборнік, несумненна, стане яркай падзеяй кніжнага, музейнага, увогуле культурна-асветніцкага жыцця краіны, дапоўніць тую вялікую бібліятэку коласаўскага, якая працягвае фарміравацца і ў XXI стагоддзі.

Мікола БЕРЛЕЖ

Стваральная сіла

У Мемарыяльнай зале Саюза пісьменнікаў Беларусі адбылася прэзентацыя міжнароднага зборніка паэзіі, прозы і публіцыстыкі двух Саюзаў пісьменнікаў — Беларусі і Расіі (Санкт-Пецярбургскае, Ленінградскае абласное, рэгіянальнае Пскоўскае аддзяленні і Ліпецкі Саюз пісьменнікаў «Воінская садружнасць»). У стварэнні зборніка «Победил! Перамаглі!», прысвечанага 80-годдзю Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне, прынялі ўдзел 37 беларускіх аўтараў і 36 творцаў з Расіі.

Сабраліся госці і амаль 30 аўтараў з Мінска, Брэста, Кобрына, Клецка, Гродна і Віцебска. Некаторыя з расійскіх аўтараў прынялі ўдзел у прэзентацыі анлайн.

Беларускія пісьменнікі аднадушна пагадзіліся, што кніга «Победил! Перамаглі!», якая стала своеасаблівым літаратурным зрэзам падзей 1941—1945 гадоў нясе ў сабе не толькі памяць аб выпрабаваннях, што выпалі на долю нашага народа, але і стваральную сілу адзінства, веры і добра.

Пісьменнік Славамір Даргель, выступаючы перад калегамі, выказаў меркаванне, што анталогія павінна быць у кожнай бібліятэцы, школе,

ВНУ, працоўным калектыве.

На прэзентацыі гучалі вершы Анатоля Аўруціна, Таццяны Цвірко, Валянціны Драбышэўскай, Міхася Пазнякова, Алега Сяшко, Алены Крыклівец і іншых паэтаў, а таксама кранальныя аповеды-ўспаміны пра сем'і родных і блізкіх, якія пацярпелі падчас Вялікай Айчыннай вайны, — Дзмітрыя Радзівончыка, Валянціны Быстрымовіч, Міхаіла Кулеша, Ганны Красоўскай...

Сцэнарый і відэапрэзентацыю падрыхтавала суаўтар і рэдактар кнігі Валянціна Драбышэўская. Яна і Міхася Пазнякоў былі вядучымі імпрэзы.

Наталля САВЕТНАЯ

Паэзія подзвігу

Па ініцыятыве супрацоўнікаў Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны ў рамках цыкла мерапрыемстваў, прысвечаных 80-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, а таксама ў гонар юбілею самога музея выйшаў зборнік «Паэзія подзвігу».

Творы збіраліся з удзелам Саюза пісьменнікаў Беларусі. Да ахвотных сказаць сваё слова аб тых гераічных гадах далучаліся паэты, якія ведаюць пра вайну выключна з аповедаў, кніг, наведвання знакавых мясцін. Па ўсёй краіне шануецца памяць аб неўміручым подзвігу абаронцаў Айчыны.

Сучасная беларуская паэзія не менш патрыятычная, чым перададзеная ў спадчыну папярэднікамі. Рэха вайны нараджае новыя пранікнёныя радкі. Эстафету нязгаснай памяці нясуць новыя пакаленні. У зборніку кожны радок — крок да разумення гісторыі і даніна павагі героям.

— Зборнік «Паэзія подзвігу», — гаворыць ва ўступным слове да выдання першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алена Стэльмах, — вельмі сучасны. Яго аўтары — маладыя людзі. Але відавочна, што яны пачынаюць свой жыццёвы шлях з пазнання гістарычнага мінулага свайго народа, сваёй сям'і.

Аўтарамі, якія прынялі актыўны ўдзел у літаратурна-патрыятычным праекце, сталі Алесь Бараноўскі, Алена Басікірская, Андрэй Дарожкін, Максім Кішчанка, Таццяна Купрыянец, Дар'я Лосева, Рагнэд Малахоўскі, Кацярына Мізерыя, Валерыя Радунь, Аляксандр Пастушкоў, Кацярына Роўда, Таццяна Цвірко, Аліна Шакаль, Анастасія Швадко.

— У кнізе вы знойдзеце вершы пра Герояў Савецкага Саюза, франтавых медыкаў, працаўнікоў тылу, падпольшчыкаў, партызан і проста пра блізкіх аўтарам людзей, — знаёміць з тэматыкай кнігі дырэктар Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны Уладзімір Варапаеў.

Марыя ЛШЕНЬ

імпрэзы

У сэрцах назаўсёды

У Мінскім гарадскім тэатры паэзіі пры Цэнтральнай бібліятэцы імя Янкі Купалы прайшоў вечар паміж паэта-песенніка Алега Жукава і кампазітара, заслужанага дзеяча мастацтваў Рэспублікі Беларусь Алега Елісеенкава.

Мерапрыемства пачалося з выступленняў членаў сям'і, сяброў і прыхільнікаў творчасці Алега Жукава і Алега Елісеенкава. Прысутныя пачулі гісторыі пра зараджэнне і развіццё кар'еры Алега Уладзіміравіча, аўтара больш за 300 песень для беларускіх і расійскіх выканаўцаў.

Нарадзіўся паэт 1 студзеня 1937 года ў горадзе Днепрапятроўску. Творчасцю займаўся са школьных гадоў, але на прафесійны ўзровень падняўся дзякуючы песням, якія былі

напісаны сумесна з Юрыем Антоным (пачынаючы з першай песні «О добрых молодцах и красных девицах», якая дала потым назву вядомаму ВІА «Добры молодцы»). Разам з ім удзельнічаў у акампаніруючым ансамблі Віктара Вуячыча «Тоніка».

Алег Жукаў стаў аўтарам сцэнарыяў для тэле- і радыёперадач, двух фільмаў-канцэртаў на беларускім тэлебачанні. Выдаў дзевяць дыскаў. Ён аўтар гімнаў музычных фестываляў «Славянскі базар», «Залаты шлягер», конкурсу «Тэлеваршыня».

Прайшліся сцэжамі лёсу не менш значнай для беларускай культуры асобы — Алега Елісеенкава. Нарадзіўся ён 21 верасня 1958 года ў горадзе Спас-Дземец у сям'і настаўніцы і музыканта. Вырас у Маладзечне, куды бацькі пераехалі пасля нараджэння сына. Яго бацька

быў адным з першых выкладчыкаў Маладзечанскага музычнага вучылішча, якое сам Алег скончыў па спецыяльнасці «Тэорыя музыкі».

Алег Елісеенкаў працаваў дацэнтам кафедры мастацтва эстрады Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, кіраваў студыяй «Гран-пры» Дзяржаўнага канцэртнага аркестра. Ён напісаў музыку да песень Ірыны Дарафеевай, Алесі, Аляксандра Саладухі, а таксама адыграў вялікую ролю ў станаўленні многіх маладых выканаўцаў.

Са слоў яго прыхільнікаў, Алег Елісеенкаў — чалавек, які ніколі ні на што не скардзіўся і заўсёды быў пазітыўны. Магчыма, гэта дапамагло яму стаць выдатным кампазітарам і цудоўным выкладчыкам.

Алеся ГУСАРЭВІЧ

у кантэксце

Айчына. Дзяржава. Вера

21 лістапада ў Гродзенскай абласной навуковай бібліятэцы імя Я. Карскага выступіў старшыня Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Аляксандр Казека. Творчая сустрэча адбылася ў межах ініцыяванага творцамі Магілёўшчыны патрыятычнага літаратурнага марафону «Айчына. Дзяржава. Вера».

На экране быў прадэманстраваны фрагмент драматычнай паэмы Алеся Казека «Марыйка». Дзея ўсхвалявала прысутных. Пакуль паэзія выклікае ў нас шчырыя пачуцці і непадробныя эмоцыі, трагічныя старонкі гісторыі не паўторацца, падкрэслівае Аляксандр Мікалаевіч.

Патрыятычны літаратурны марафон «Айчына. Дзяржава. Вера» прымеркаванага да сёлетняй электаральнай кампаніі ў Беларусі.

Па словах старшыні Гродзенскага абласнога аддзялення СПБ Людмілы Кебіч, гродзенскія літаратары пасябравалі з магілёўскімі калегамі. Сустрэчы з магілёўскімі творцамі ў Гродне будуць працягвацца. А візітам старшыні пісьменніцкай арганізацыі Магілёўшчыны ў Гродне таксама дадзены старт новаму праекту — цыклу сустрэч з кіраўнікамі абласных аддзяленняў Саюза пісьменнікаў Беларусі, прысвячанага 90-годдзю ўтварэння СПБ.

Дзмітрый РАДЗІВОНЧЫК

прэзентацыі

Шлях да святасці

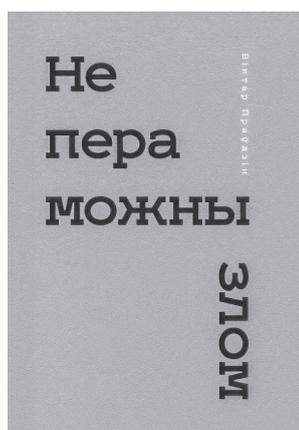
У Шаркаўшчынскай дзіцячай бібліятэцы адбылася прэзентацыя кнігі Віктара Праўдзіна «Непераможны злом», якая выйшла ў выдавецтве «Мастацкая літаратура».

Раман-версія прысвечаны апошняму месяцу жыцця айца Канстанціна Жданава, які служыў святаром у шаркаўшчынскай Свята-Успенскай царкве ў самыя складаныя і пераломныя гады ў краіне. За веру ў Бога ў 1919 годзе айцец Канстанцін прыняў пакутніцкую смерць. Але і сёння жыхары Шаркаўшчыны лічаць яго духоўным заступнікам. Пабудаваная ім царква дасюль дзейнічае, ніколі не закрывалася. А сам святар далучаны да ліку святых, яго мошчы знаходзяцца ў кафедральным саборы Полацка і невялікая іх частка — у Свята-Успенскім храме Шаркаўшчыны.

У рамане шмат дакументальнага. Пісьменнік два з паловай года збіраў звесткі пра падзеі тых часоў, вывучаў працоўны следства, якое вялося, калі да ўлады ў раёне прыйшлі сапраўдныя камуністы. Асабліва дапамагла кніга «Што Бог пашле, тое і будзе трываць...». Назва — гэта апошнія словы, якія сказаў айцец Канстанцін, калі яго з іншымі вялі на расстрэл.

У мерапрыемстве прынялі ўдзел пісьменнікі Віктар Лагун і Міледзіў Кукуць, кіраўнік народнага калектыву літаратурнай творчасці «Світанак» Ала Клакоўская і яго ўдзельнік Надзея Вайціль, настаўнікі сярэдняй школы № 1 Таццяна Фядотава і Аляксандр Шышко.

Марыя СУШКО

Увага! Конкурс!

Запрашаем да ўдзелу ў літаратурным конкурсе на найлепшы твор, прысвечаны 80-годдзю Перамогі савецкага народа над фашысцкай Германіяй.

Конкурс праводзіцца Мінскім гарадскім аддзяленнем Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Да ўдзелу запрашаюцца вучні, студэнты, моладзь ад 14 да 30 гадоў.

На разгляд прымаюцца творы шырокай тэматыкі, прысвечаныя як гераічнаму мінуламу, так і сённяшніму дню — мужнасці абаронцаў і вызваліцеляў, мірнаму часу, стваральнай працы, шчаслівай будучыні, сяброўству, супрацоўніцтву, вучобе і добрым справам дзяцей і моладзі, якія ганарацца сваімі мужнымі дзядзямі і прадзедамі.

Конкурс праводзіцца ў намінацыях: «Малая проза» (аповяданне, нава, эсэ); «Паэзія» (не болей як тры вершы, адна паэма); «Публіцыстыка» (нарис, артыкул, рэпартаж, інтэрв'ю).

Творы на беларускай або рускай мовах прымаюцца да 10 красавіка 2025 года.

Работы, набраныя на камп'ютары, дасылаць на адрас: 220034, Мінск, вул. Фрунзэ, д. 5, пакой 308. МГА СПБ. Або на электронную пошту: mgo-oo-spb@mail.ru

Вынікі конкурсу будуць абвешчаны на ўрачыстым творчым свяце ў другой палове мая ў Доме літаратара. Лаўрэаты атрымаюць дыпламы, памяtnыя сувеніры і падарункі. Найлепшыя творы будуць прапанаваны ў друк.

Тэлефоны для даведак: 8(017) 343-18-18; 392-59-06; 392-59-07.

Міхась ПАЗНЯКОЎ,
старшыня Мінскага гарадскога аддзялення
Саюза пісьменнікаў Беларусі

акцыі

Смаргонь гасцінная

27 лістапада горад прыняў Рэспубліканскую грамадска-культурную акцыю «За Беларусь адзіную». Арганізаваная Маладзёжным тэатрам эстрады пры падтрымцы Міністэрства культуры, яна накіравана на тое, каб грамадства адчула моц адзінства і непаўторнасць нашай культуры.

Акцыя пачалася з прэзентацыі выязных выставак устаноў Смаргоншчыны, на якіх былі прадстаўлены дасягненні раёна. Перад галоўным мерапрыемствам выступіў ўзорны аркестр рускіх народных інструментаў дзіцячай школы мастацтваў Смаргоні.

Падчас канцэртнай праграмы «3 любоўю да роднай Беларусі» свой талент дэманстравалі узорныя і народныя калектывы Смаргонскага раёна. Парадаваў слухачоў і заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь, артыст-вакаліст Нацыянальнага канцэртнага аркестра Дзмітрый Качароўскі.

Ілона СМАГУР

«ЛіМ»-люстэрка

Нацыянальны мастацкі музей Беларусі прымае ўдзел у выставачным праекце Музея Акадэміі мастацтваў (Санкт-Пецярбург) «Рэпін. Дэталі», інфармуе БелТА. Экспазіцыю ў Парадных залах музея можна ўбачыць да 29 сакавіка. Сярод удзельнікаў — Дзяржаўны Рускі музей, Траццякоўская галерэя, Дзяржаўны музей выяўленчых мастацтваў імя А. С. Пушкіна. Упершыню ў гісторыі выставачнай дзейнасці ў адной прасторы сабраны прадметы дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, побыту, касцюмы са збору Музея-сядзібы І. Я. Рэпіна «Пенаты» і карціны майстра з многіх расійскіх калекцый. Нацыянальны мастацкі музей Беларусі прадстаўляе «Партрэт М. Ф. Андрэевай» (1905).

Прэзентацыя сербскага выдання кнігі беларускага гісторыка Віктара Ермаловіча «Вайна за жыццё — Беларусь у Другой сусветнай вайне» адбылася ў Бялградзе, паведамляе БелТА. Мерапрыемства адбылося ў Інстытуце палітычных даследаванняў з удзелам аўтара перакладу твора на сербскую мову Даяны Лазаравіч і аўтара прадмовы, ваеннага аташэ Пасольства Беларусі ў Сербіі Сяргея Лаўшука, а таксама Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Беларусі ў Сербіі Сяргея Маліноўскага. Пасол адзначыў сімвалізм апублікавання гэтай кнігі на сербскай мове менавіта сёлета, у 80-ю гадавіну вызвалення Беларусі і Сербіі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, і звярнуў увагу прысутных на старонкі гісторыі, звязаныя з генацыдам беларускага народа.

Дзяржаўны Рускі музей пакажа ў Беларусі лічбавыя варыянты буйных выставак, прысвечаных творчасці Карла Брулова і юбілею Вялікай Перамогі. Аб гэтым у рамках Міжнароднага форуму-выстаўкі «Расійскі прамысловец» паведамліла генеральны дырэктар музея Ала Манілава. Так, у 2025 годзе ў нашай краіне прадставяць творы Карла Брулова — варыянт праекта, які цяпер дэманструецца ў Міхайлаўскім палацы. Другая лічбавая выстаўка будзе падрыхтавана на аснове экспазіцыі «Краіна Перамог» — яе Рускі музей адкрые да 80-годдзя Вялікай Перамогі.

Прэм'ера спектакля «Дастаеўскі. Гулец» адбылася на сцэне Брэсцкага акадэмічнага тэатра драмы, перадае БелТА. Сваё бачанне рамана рускага пісьменніка Фёдора Дастаеўскага прадставіла рэжысёр-пастаноўшчык з Масквы Яўгенія Тодарава, якая вызначыла жанр спектакля як «ва-банк у двух дзеяннях». «Дастаеўскі. Гулец» — першы праект Яўгеніі Тодаравай за мяжой. У пастаноўцы прынялі ўдзел больш за дзевяць актёраў. Наступны раз пастаноўку пакажуць 11 снежня.

Скульптурная кампазіцыя, прысвечаная Віктору Астаф'еву, устаноўлена каля Краснаярскага педагагічнага ўніверсітэта ў гонар 100-годдзя пісьменніка. Яна ўяўляе сабой партрэт пісьменніка і радкі з яго інтэрв'ю, інфармуе «ИТАР-ТАСС». Эскіз праекта быў выбраны па конкурсе, які праходзіў з верасня да снежня 2023 года. Пераможцам стаў творчы калектыў — краснаярскі мастацка-скульптар Ілья Царынны і дызайн-агенцтва «Арт-Стыль». Віктар Астаф'еў нарадзіўся ў вёсцы Аўсянка пад Краснаярскам. У 1942 годзе пайшоў добраахвотнікам на фронт, быў тройчы паранены. Узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі, медалімі «За адвагу», «За вызваленне Варшавы» і «За перамогу над Германіяй у Вялікай Айчыннай вайне». Сярод яго кніг — раманы «Да будучай вясны», «Растаюць снягі», «Праклятыя і забітыя».

Выстаўка карціны «Белае распяцце» Марка Шагалла адкрылася ў сталіцы Італіі — Рыме, паведамляе «ИТАР-ТАСС». Палатно, напісанае Маркам Шагалам у 1938 годзе пасля Хрустальнай ночы (яўрэйскіх пагромаў па ўсёй нацысцкай Германіі), выстаўляецца ў Італіі ўпершыню. У Рым твор прывезлі з Чыкагскага інстытута мастацтваў, дзе ён захоўваецца. Выстаўка ўключае дыдактычную частку — расказвае пра істоты мастака, які нарадзіўся ў Віцебску, яго творчасць, прасякнутую містычным асэнсаваннем хрысціянства.

У горадзе Равена на поўначы Італіі адкрыўся музей у гонар знакамітага брытанскага паэта лорда Джорджа Гордана Байрана. Як паведамляе «Российская газета», музей знаходзіцца ў Палаца Гвічыёлі, звязаным з адной з адыёзных любоўных прыгод Байрана: у 1819 годзе паэт пазнаёміўся ў Венецыі з графіняй Тэрэзай Гвічыёлі, а праз нейкі час пасяліўся ва ўладаннях мужа каханай. У Палаца Гвічыёлі Байран напісаў некаторыя са сваіх твораў, сярод якіх — «Дон Жуан», «Сарданапал», «Праароцтва Дантэ». Сёння ў адным з пакояў былой рэзідэнцыі знаходзіцца рэліквія, захаваная Тэрэзай Гвічыёлі ў памяць аб моцным пачуцці. Музей часткова будзе асвятляць тэму Рысарджымента — руху XIX стагоддзя за аб'яднанне Італіі. Вядома, што Байран быў звязаны з членамі арганізацыі карбанарыяў, тайнага рэвалюцыйнага таварыства, якое змагалася за аб'яднанне.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Ігар КАПЫЛОЎ:

«Я з дзяцінства на роднай Пастаўшчыне чуў жывую натуральную беларускую гаворку»

Сёлета Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа святкуе сваё 95-годдзе. З гэтай нагоды рэдакцыя газеты «ЛіМ» задала пытанні кандыдату філалагічных навук, дацэнта, дырэктару гэтай навуковай установы Ігару Капылову.

— Ігар Лявонавіч, раскажыце, калі ласка, звычайнаму жыхару нашай краіны, чым займаецца філіял «Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа» Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі...

— Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа — адна з найстарэйшых навукова-даследчых устаноў нашай краіны. Ён быў створаны 2 лістапада 1929 года рашэннем Прэзідыума Беларускай акадэміі навук на базе мовазнаўчых кафедраў і камісій, што існавалі ў структуры Інстытута беларускай культуры. Закладзены падчас фарміравання ўстановы традыцыі і ў наш час беражліва захоўваюцца і гарманічна спалучаюцца з навацыйнымі, абумоўленымі патрабаваннямі часу. Сёння Інстытут — навуковы цэнтр, у якім праводзяцца фундаментальныя і прыкладныя даследаванні беларускай мовы на ўсіх этапах яе развіцця. У структуры Інстытута 6 аддзелаў і 3 сектары, кожнае з падраздзяленняў займаецца сваім навуковым напрамкам.

— **З якімі вынікамі ваш калектыў падышоў да юбілею?**

— Адным з прыярытэтных напрамкаў з самага пачатку дзейнасці ўстановы застаецца асветленне гісторыі нацыянальнай мовы. У манаграфіях, падрыхтаваных гісторыкамі мовы ў розныя гады, разгледжаны асаблівасці функцыянавання і развіцця старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы на працягу XIV—XVIII стст., устаноўлены змяненні, якія адбываліся ў ёй, даследавана спецыфіка лексічнага складу, асветлены пытанні ўзаемазвязей з суседнімі мовамі, адлюстраваны роля і функцыі ў грамадска-палітычным і культурным жыцці нашых продкаў. Шмат увагі ўдзяляецца даследаванню асобных пісьмоўных помнікаў, вывучэнню царкоўнаславянскай мовы на землях старажытнай Беларусі. Пры непасрэдным удзеле нашых вучоных былі апублікаваны «Слуцкае Евангелле», «Жыровіцкае Евангелле», «Полацкае Евангелле».

Падрыхтаваны ўнікальныя гісторыка-лінгвістычныя слоўнікі: «Рэлігійны слоўнік старабеларускай мовы», «Падручны гістарычны слоўнік субстантыўнай лексікі», «Кароткі гістарычны слоўнік беларускай мовы», «Гістарычна-этымалагічны слоўнік іншамовнай лексікі ў старабеларускай мове». Самае значнае дасягненне — «Гістарычны слоўнік беларускай мовы» ў 37 выпусках. Ён рыхтаваўся на працягу 60 гадоў. Асабліва многа часу заняў збор матэрыялу. На жаль, большасць беларускіх пісьмоўных помнікаў знаходзіцца за межамі нашай краіны. Вучоным даводзілася выязджаць у камандзіроўкі, працаваць у архівах, перапісваць матэрыял з друкаваных і рукапісных крыніц, рабіць фотаздымкі. «Гістарычны слоўнік беларускай мовы» можна па праве лічыць гонарам нашай нацыі. У ім з максімальнай паўнамоцнай адлюстравана багатае слоўнае фондус беларускай мовы XIV—XVIII стст.

У сістэмадухоўна-культурных каштоўнасцей беларускай нацыі традыцыйныя мясцовыя гаворкі займаюць асаблівае месца: яны служаць не толькі асновай літаратурнай мовы, але і адлюстраваннем духоўнай і матэрыяльнай культуры народа. У 1950—1960-я гады шырока

Фота з асабістага архіва І. Капылова.

разгарнуліся дыялекталагічныя даследаванні. Вучоным Інстытута выязджалі ў розныя рэгіёны Беларусі ў экспедыцыі, сустракаліся з носьбітамі дыялектаў, запісвалі іх мову. У выніку быў створаны комплекс прац па беларускай дыялекталогіі і лінгвагеаграфіі, за які вучоным Інстытута былі адзначаны Дзяржаўнай прэміяй СССР. Лагічным працягам лінгвагеаграфічнай работы дыялектолагаў стала падрыхтоўка і публікацыя «Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак» у пяці тамах, які ўяўляе сабой унікальную сістэму лінгвістычных карт. На іх адлюстравана каля 35 тысяч слоў беларускіх народных гаворак. За падрыхтоўку гэтай фундаментальнай працы калектыў выканацаў быў удастоены Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь. Нядаўна на аснове пяцітомнага выдання была апублікавана комплексная даведачна-інфармацыйная праца «Лексічны атлас беларускіх народных гаворак: аналітычны і даведачна-інфармацыйны матэрыялы», у якой асветляецца роля аўтараў Атласа, апісваецца гісторыя яго стварэння, тып карт, даецца індэкс слоў.

Упершыню ў нацыянальнай дыялектнай тэкстаграфіі падрыхтавана спецыяльнае акадэмічнае выданне тэкстаў тэматычнай накіраванасці «Вайна — трагедыя і памяць. Расказваюць сведкі падзей», у якім пераважную частку запісаў складаюць успаміны сведак трагічных падзей Вялікай Айчынай вайны.

У сучасных умовах глабалізацыі, інтэнсіўнага тэхналагічнага прагрэсу адбываюцца істотныя змены ў грамадстве, сур'ёзна трансфармуецца традыцыйны лінгвістычны ландшафт, найперш сельскі. У сувязі са старэннем сельскага насельніцтва і міграцыйнымі працэсамі гаворкі ў значнай ступені трансфармаваліся і знаходзяцца на стадыі знікнення. Адпаведна стаіць важная задача — паспеець максімальна поўна сабраць, сістэматызаваць і даследаваць дыялектную мову. Акрамя таго, неабходна сістэматызаваць матэрыялы ўсіх іншых дыялектных крыніц, што знойдзе сваё адлюстраванне ў «Зводным слоўніку беларускіх народных гаворак».

У беларускім мовазнаўстве пачалі распрацоўвацца новыя напрамкі — неалогія і неаграфія. Вучонымі створаны «Слоўнік новых слоў беларускай мовы», «Беларуска-рускі тлумачальны слоўнік новых слоў і новых значэнняў слоў», «Слоўнік новых запазычаных слоў беларускай мовы», у якіх прадстаўлена лексіка, што з'явілася на пачатку XXI ст. і актыўна выкарыстоўваецца ў перыядычным друку і тэкстах, змешчаных у інтэрнэце.

Прыярытэтным напрамкам — супастаўляльнае даследаванне беларускай і рускай моў, накіраванае на забеспячэнне

прынцыпаў сучаснай моўнай і адукацыйнай практыкі ва ўмовах блізкароднаснага двухмоўя. Асобнай увагі заслугоўвае «Русско-белорусский системный семантический словарь» у двух тамах. Гэта новы тып двухмоўнай лексікаграфічнай працы ў беларускай лінгвістычнай навуцы, якая не мае аналагаў не толькі ў нашай краіне, але і ў краінах СНД. Выданне з'яўляецца першым айчынным вопытам складання двухмоўнага слоўніка супастаўляльнага тыпу. Навуковы калектыў адзначаны Міждзяржаўнай прэміяй «Зоркі Садружнасці».

З мэтай забеспячэння патрэб школьнага навучання і сучаснай моўнай практыкі падрыхтаваны комплекс лексікаграфічных і даведачных выданняў.

Створана База даных Беларускага фальклорна-этналінгвістычнага атласа — электронная версія ўнікальнага рукапіснага архіва, сабранага навукоўцамі, выкладчыкамі, студэнтамі ў канцы 70-х — 80-х гг. XX ст. па ўсёй тэрыторыі Беларусі па спецыяльнай этналінгвістычнай праграме. На сёння база ўяўляе сабой масіў дыялектнай, фальклорнай, этнаграфічнай інфармацыі (каля 26,5 тыс. адзінак) з 1610 вёсак усіх рэгіёнаў Беларусі, у якім прадстаўлены ўяўленні, вераванні, звычаі, легенды, міфалагічныя апавяданні і інш.

Упершыню створаны Нацыянальны корпус тэкстаў беларускай мовы аб'ёмам 1 мільярд словаўжыванняў, які ўключае тэксты беларускай мовы з XVI стагоддзя па сённяшні дзень, Граматычная база беларускай мовы на 266 000 парадыгмаў (самы вялікі слоўнік беларускай мовы на сёння, адзін з 30 найбуйнейшых слоўнікаў свету), якая мае анлайн- і CD-версіі.

Створана адзіная праграма правэркі беларускай арфаграфіі, якая мае анлайн-версію, а таксама модулі правэркі для розных праграм і аперачыйных сістэм.

На базе навуковых даследаванняў у галіне фанетыкі, якія праводзяцца ў Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа, створаны фанетычны канвертар, што дазваляе канвертаваць словы і тэксты на беларускую мову ў міжнародную фанетычную транскрыпцыю IPA і транскрыпцыю, прынятую ў сістэме адукацыі Беларусі. На аснове фанетычнага канвертара, Граматычнай базы беларускай мовы і нейрасетак *GlowTTS* і *HiFiGAN* працуе ўнікальны сінтэзатар беларускай мовы (выкарыстоўваюцца ў інфармацыйна-даведачных і інтэрактыўных сістэмах, для дапамогі сляпым, у аб'явах у транспарце, у спадарожнікавых і аўтамабільных навігаторах, у навучальных працэсах і інш).

Упершыню распрацавана і апублікавана анлайн-версія «Кітайска-беларускага і беларуска-кітайскага слоўніка» (20 тыс. слоў). Стварэнне слоўніка мае вялікае практычнае і культурнае значэнне — гэта важны крок у пашырэнні міжкультурных зносін паміж беларускімі і кітайскімі народамі (пераклады, вывучэнне нацыянальных моў і інш.).

— **Якія планы на наступны год?**

— 2025 год для нас будзе вельмі напружаны, паколькі завяршаецца пяцігадовая праграма навуковых даследаванняў і фарміруецца новая праграма. Завяршаем працу над акадэмічным «Кітайска-беларускім слоўнікам», новай «Беларускай граматыкай», «Слоўнікам мовы XIX стагоддзя», «Анамастычным слоўнікам XIX стагоддзя», «Беларускім фальклорна-этналінгвістычным атласам», корпусам тэкстаў 1918—1941 гадоў. Неабходна актывізаваць работу над апошнімі тамамі «Этымалагічнага

слоўніка». Спадзяюся, што будзе апублікаваны даведнік, прысвечаны праблемам фарміравання моўнай кампетэнцыі кіруючых кадраў ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму. Па-ранейшаму будзем працаваць над вяртаннем рукапіснай моўнай спадчыны. Маладыя супрацоўнікі плануюць ажыццявіць праект па выкарыстанні штучнага інтэлекту ў стварэнні высокатэхналагічнай праграмы, здольнай распазнаваць старажытныя тэксты і трансфармаваць іх у электронны фармат. Працягнем работу над «Слоўнікам мовы Якуба Коласа» і «Тлумачальным слоўнікам беларускай мовы».

— **Ігар Лявонавіч, чаму вы звязалі жыццё з беларускай мовай?**

— У дзяцінстве вельмі любіў чытаць беларускія кнігі, у першую чаргу класікаў. Спрабаваў пісаць вершы і байкі. Я з дзяцінства на роднай Пастаўшчыне чуў жывую натуральную беларускую гаворку. Пастаўшчына — адметны рэгіён, які гістарычна адносіўся да Віленшчыны. Акрамя таго, гэта памежная тэрыторыя, у мове жыхароў якой адлюстраваліся вынікі міжмоўнага і міжканфесійнага кантактавання. У пастаўскіх гаворках сустракаецца слова раўгенья (хлебны квас), хітрым называюць энергічнага чалавека, у рэках ловяць вягалаў (налімаў), а ў лесе збіраюць п'яніцы (буякі). І такіх адметных слоў ужо назбіралася на цэлы слоўнік.

— **З кім з класікаў беларускай літаратуры пашчасціла сустрэцца і як гэта на вас паўплывала?**

— Студэнцкае жыццё на філалагічным факультэце БДУ было надзвычай цікавае і насычанае. Нам арганізавалі сустрэчы з народнымі пісьменнікамі Беларусі, самі хадзілі на творчыя вечары класікаў. Таму ўдалося пабачыць і пазнаць Максіма Танка, Івана Шамякіна, Ніла Гілевіча, Рыгора Барануліна, Васіля Быкава, Пімена Панчанку, Янку Брыля, Івана Навуменку.

— **Што акрамя навуковай літаратуры чытаеце?**

— Люблю перачытваць Янку Купалу і Якуба Коласа. Заўсёды адкрываю нешта новае. Здавалася б, прайшло столькі часу, а думкі, праблемы, узятыя ў іх творах застаюцца надзённымі і сёння. Нядаўна перачытаў Аркадзя Чарнышэвіча «Засценак Малінаўка». Наколькі каларытная, багатая мова. Вельмі люблю чытаць Вячаслава Адамчыка. Адметны, індывідуальны стыль, самабытная мова. Нядаўна з вялікім задавальненнем перачытаў дзве новыя кнігі. Яны не мастацкія, але ўспрымаюцца вельмі лёгка, на адным дыханні. Аўтарства абедзвюх кніг належыць майму калегу, маладому таленавітаму вучоному Аляксандру Барануўскаму. У кнізе «Дзмітрый Прышчэпаў. Старонкі жыцця» адлюстраваны малавядомыя факты біяграфіі дзяржаўнага дзеяча Беларусі Д. Ф. Прышчэпава, які ў 1920-я гады зрабіў важкі ўклад у будаўніцтва і сацыяльна-эканамічнае развіццё Беларусі. Сябраваў з Янкам Купалам, з іншымі прадстаўнікамі творчай інтэлігенцыі, сам пісаў мастацкія творы і папулярныя заваў беларускую мову ў сваіх працах. Другая кніга «Віцебшчына ў дзяржаўна-тэрытарыяльным уладкаванні Савецкай Беларусі (1919—1924 гг.)», у якой на аснове архіўных дакументаў паказаны асаблівасці вяртання часткі тэрыторыі Віцебскай губерні ў склад БССР. Асабліва мяне зацікавалі матэрыялы, якія тычацца беларускай мовы і яе ролі ў працэсах захавання тэрытарыяльнай цэласнасці нашай краіны.

Поўны тэкст інтэрв'ю чытайце на сайце zviazda.by

«На добры ўспамін...»

Ва ўсе часы кнігі з аўтографамі ўяўлялі найбольшую цікавасць для прыхільнікаў чытання. Той факт, што аўтар трымаў гэтае выданне ў сваіх руках і пакінуў уласнаручны подпіс, робіць экзэмпляр унікальным, выключным. Для ўладальніка аўтографа гэта памяць пра сустрэчу з пісьменнікам, напамін пра атрыманыя ўражанні і эмоцыі, што на доўгі час сагравае сэрца кнігалюба.

Віктар Арцём'еў — пісьменнік, краязнаўца, літаратуразнаўца, біёграф Аляксея Пысіна, сабраў багатую калекцыю кніг з аўтографамі і на 98-м годзе жыцця прыняў няпростое для сябе рашэнне перадаць яе ў фонд Магілёўскай абласной бібліятэкі, дзе сам калісьці працаваў загадчыкам метадычнага аддзела. Віктар Іванавіч загадзя паклапаціўся, каб захаваліся ўнікальныя кнігі з дароўнымі надпісамі вядомых расійскіх і беларускіх пісьменнікаў, крытыкаў і мовазнаўцаў і служылі на карысць чытачам, на папулярнызацыю ведаў, айчынай кнігі і роднага слова.

Унікальную бібліятэку, у якой налічваецца каля трохсот выданняў, Віктар Арцём'еў збіраў усё жыццё. Спачатку гэта былі адзінкавыя выданні, якія ён набываў падчас сустрэч з пісьменнікамі. Адной з першых кніг з аўтографам у бібліятэцы В. Арцём'ева стала кніга літоўскага пісьменніка А. Венцлава «Избранное», дзе той у 1958 годзе пакінуў надпіс: «Тов. Артемьеву на добрую память. А. Венцлов. Могилев».

У 1958 годзе, калі Віктар Іванавіч працаваў інспектарам па бібліятэках Магілёўскага абласнога ўпраўлення культуры, ён прыехаў да віцебскіх бібліятэкараў абменьвацца вопытам. Зайшоў у абласную бібліятэку, дзе якраз ішла сустрэча з Іванам Шамякіным. На той час Шамякін працаваў намеснікам старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, быў ужо вядомым аўтарам.

Арцём'еў падабалася творчасць Шамякіна, а першы ж прачытаны раман «Глыбокая плынь» уразіў яго так, што ён стаў пільна сачыць за выхадам новых кніг праяіка. А тут такая ўдача! Арцём'еў купіў дзве кніжкі апазданняў і стаў у даўжэнную чаргу па аўтограф: папершае, папрасіў падпісаць кнігу чытачам Магілёўскай абласной бібліятэкі, а потым сабе. Іван Пятровіч падпісаў кнігу чытачам Магілёва з абяцаннем прыехаць на сустрэчу з ім, а асабіста Віктару Іванавічу напісаў: «Арцём'еву В. І. — бібліятэкару ад пісьменніка, з удзячнасцю за прапаганду маіх кніг і з найлепшымі пажаданнямі. Іван Шамякін. Віцебск. 24.10.59». Слова сваё пісьменнік стрымаў і наведваў Магілёў чатыры ці пяць разоў, і кожны раз В. Арцём'еў сустрэкаўся з ім і браў новы аўтограф.

У 1977 годзе Віктар Арцём'еў па сумяшчальніцтве стаў працаваць у Магілёве карэспандэнт-арганізатарам Бюро прапаганды мастацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў БССР і запрогся ў гэты гуж амаль на дзесяць гадоў. За гэты час у Магілёве пабывала больш за сто праяікаў, паэтаў, крытыкаў, з многімі з іх завязалася шчырае сяброўства і ліставанне.

Фота Нэлі Зізулі.

Віктар Арцём'еў, жнівень 2024 г.

«Дарагі Віктар Іванавіч! Дасылаю Вам «Палыновы вецер». Як бачыце, крызіс сціснуў кнігу — яна танчэйшая, але не таннейшая за іншыя. Тэкст рамана трохі падціснулі: спужаліся, што пішу пра каханне. А які ж гэта раман, калі ў ім няма кахання? Хто яго будзе чытаць? 02.12.2009».

З дазволу Віктара Іванавіча, вядома ж, раман «Палыновы вецер» пра палітычныя падзеі 1980—1990-х гадоў, якія аказаліся лёсавызначальнымі для многіх савецкіх людзей, пра аварыю на Чарнобыльскай АЭС і пра каханне ў радыяцыйнай зоне будзе захоўвацца ў фондзе абласной бібліятэкі разам з пісьмом Леаніда Левановіча.

Вельмі паважаным чалавекам і любімым пісьменнікам для Арцём'ева быў Янка Брыль. Ён шкадаваў, што ім толькі аднойчы давалося сустрэцца, і шчыра дзякаваў лёсу, што некалькі гадоў ішло сяброўскае ліставанне. Янка Брыль пісаў: «...Хачу... шчыра падзякаваць за прыхільныя адносіны да мяне, да маёй працы ў роднай літаратуры».

Хораша бачыцца Ваша дружба з выдатным паэтам і чалавекам Аляксеем Пысіным, Вашы адносіны да яго светлай памяці.

...Дзякую за «Урокі Аляксея Пысіна».

Прачытаў з цікавасцю, успамінаючы і яго, і другіх нашых з ім сяброў, а таксама добра думаючы пра Вашу шчырую адданасць дружбе з гэтым цудоўным чалавекам і літаратарам.

Віктар Філімонавіч (Кармазаў), які быў у мяне ўчора з Вашым падарункам, цікава, хораша раскажыце пра Вашу з ім сустрэчу».

Неаднаразова В. Арцём'еў ладзіў сустрэчы народнага пісьменніка Беларусі Івана Чыгрынава з магілёўскімі чытачамі. Не вельмі гаваркі, асабліва на адцягненыя тэмы, Чыгрынаў вельмі ашчадна раздаваў аўтографы, але Арцём'еў падпісаў некалькі кніг. На кнізе «Плач перапёлкі» пакінуў такі надпіс: «Дарагому Віктару Іванавічу на добрую памяць. Іван Чыгрынаў. 25.11.80 г. г. Магілёў».

Віктар Іванавіч сябраваў з вядомым паэтам і журналістам Аляксеем Пысіным больш за чвэрць стагоддзя. Нават стаў летапісцам, даследчыкам і шчырым папулярызатарам яго творчасці. На добры ўспамін аб сяброўстве ў бібліятэцы Віктара Арцём'ева засталіся 17 кніг паэта з яго ўласнаручнымі надпісамі. Дарэчы, да аўтографаў сам Пысін адносіўся з пашанай, гаварыў: «Своеасаблівым паролем узаемнай павагі і добрых пажаданняў можна лічыць аўтограф на кнізе». Пасля выхаду ў свет кожнай сваёй кнігі ён абавязкова дарыў экзэмпляр Віктару Іванавічу з аўтографам. Напрыклад, на зборніку «Пойма» пакінуў такі надпіс: «Дарагому Віктару Арцём'еву, майму даўняму сябру, шчыраму і бескарысліваму прапагандысту роднай літаратуры. А. Пысін. 03.01.1974».

Невыпадкова ў калекцыю В. Арцём'ева трапіла кніга калмыцкага пісьменніка Міхаіла Хонінава «Помнишь, земля Смоленская...», на тытульнай старонцы якой аўтар пакінуў надпіс: «Дорогому могилевскому другу Виктору Ивановичу Артемьеву с пожеланиями добра, счастья и больших успехов в его учительском труде. Сердечно, Михаил Хонинов. 30.09.1978. г. Могилев».

Міхаіл Хонінаў — удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, вядомы ў Беларусі партызанскі камандзір Міша Чорны, які мужа змагаўся з ворагам

на Клічаўшчыне, у Слаўгарадскім і Быхаўскім раёнах і за галаву якога немцы давалі 10 тысяч марак. Тут у яго з'явілася беларуская маці, якая выхадзіла яго пасля цяжкага ранення. Беларусь Хонінаў называў сваёй другой радзімай, якую апеў у паэзіі і прозе.

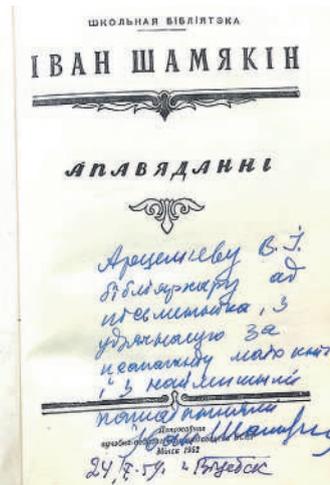
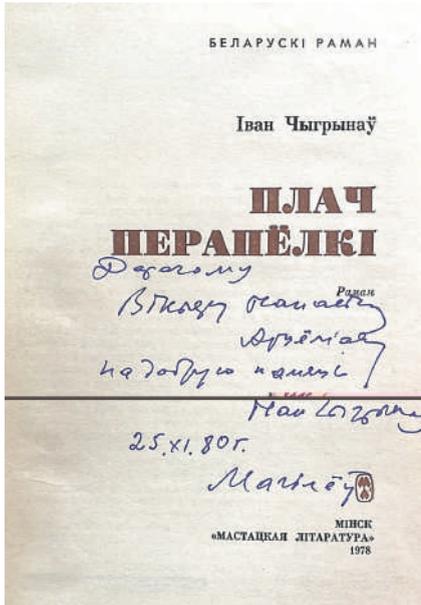
З Аляксеем Пысіным, які таксама прайшоў цяжкімі дарогамі Вялікай Айчыннай вайны ад самага пачатку і да канца, Міхаіла Хонінава звязвала салдацкае адзінства, крэўнае сяброўства і гэтыя словы, сказаныя на адным дыханні: «И коль наступит смерти час. // Последней станет эта стычка, // Две матери запомнят нас: // мать-Беларусь и мать-калмычка».

Міхаіл Хонінаў прыязджаў у Беларусь, наведваў мясціны, дзе змагаўся з ворагам (за асабістую мужнасць двойчы быў прадстаўлены да звання Героя Савецкага Саюза, але не атрымаў яго: калмыкі ў 1943 годзе былі рэпрэсаваны і гвалтоўна вывезены за Урал. Пасля Вялікай Перамогі Міхаіл Хонінаў разам са сваім народам 15 гадоў жыў у высылцы і толькі ў канцы 50-х вярнуўся на этнічную радзіму). Ён неаднаразова сустрэкаўся з Аляксеем Пысіным, суправаджаў яго ў паездках.

У 1982 годзе беларускі пісьменнік Віктар Шымук быў у Магілёве, сустрэкаўся з на той час выкладчыкам Магілёўскага бібліятэчнага тэхнікума В. І. Арцём'евым і па-сапраўднаму быў уражаны яго калекцыяй кніг і рукапісным альбомам «Слова пра кнігу», куды свае думкі ўпісалі вядомыя пісьменнікі Беларусі: М. Чарняўскі, А. Дзеружынскі, П. Шасцерыкоў, У. Гніламедаў А. Кобец-Філімонава, М. Герчык, Я. Янішчыц, В. Кармазаў і многія іншыя. Шчырыя, хвалюючыя словы пакінуў Артур Вольскі: «Кніга — першая, моцная, нязменная на ўсё жыццё любоў мая. Колькі памятаю сябе — яшчэ з дашкольнага ўзросту — кніга заўсёды побач, як лепшы сябар. І сам пішу. Каб у людзей было як мага больш такіх сяброў».

Віктар Шымук пакінуў такі надпіс: «Кніга — гэта радасць, // Кніга — гэта сум. // Праз жыццё я ў сэрцы // Кнігу пранясу».

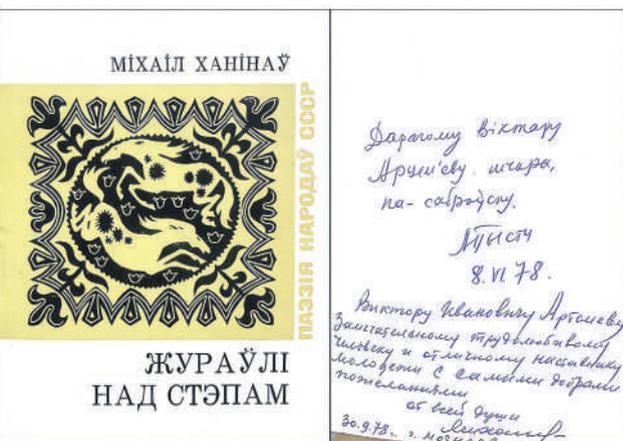
Канстанцін Сіманаў стаў сведкам мужнасці і небывалага героізму абаронцаў Магілёва ў ліпені 1941 года і раскажаў аб гэтым у артыкуле «Горачый день», які быў надрукаваны ў газеце «Известия». Уздзел у бітве на Буйніцкім полі Сіманаў лічыў самай галоўнай падзеяй у сваім жыцці. Пасля вайны ён не раз прыязджаў у Магілёў і завяшчаў пасля смерці развезць свой прах менавіта ў гэтых мясцінах.

У гонар Канстанціна Сіманова з 1980 года ў Магілёве праводзяцца штогадовыя Сіманаўскія чытання, на якія прыязджалі вядомыя пісьменнікі СССР: А. Вазнясенскі, Р. Раждзественскі, Б. Ахмадуліна, а таксама сын К. Сіманова Аляксей. 21 студзеня 1990 года ён падпісаў Віктару Іванавічу Арцём'еву кнігу свайго бацькі «Живые и мёртвые» пра абарону Магілёва: «Виктору Ивановичу Артемьеву этот наследственный автограф на книге отца с благодарностью за встречу и за память».

Кніга з аўтографам — гэта памяць. Кожная з іх мае свой лёс, а аўтограф робіць яе ўнікальнай. Кнігі з аўтографамі з бібліятэкі В. І. Арцём'ева не згубяцца ў шматтысячным фондзе Магілёўскай абласной бібліятэкі, а будуць прадстаўлены персанальнай калекцыяй у краязнаўчым аддзеле і тэматычных экспазіцыях Музейнага пакоя гісторыі кнігі і бібліятэкі. Яны захавуюць памяць пра выдатнага пісьменніка і краязнаўца В. Арцём'ева, раскажыце наведвальнікам пра развіццё літаратуры на працягу Магілёўшчыне і ў Беларусі, пра лёсы пісьменнікаў, літаратурных твораў і іх герояў.

Галіна ДЗЯТЛАВА,
фота аўтара

Адным з сяброў Арцём'ева стаў вядомы беларускі пісьменнік, урадзенец Касцюковіцкага раёна Леанід Левановіч. Сярод выданняў з аўтографамі, перададзеных у фонд Магілёўскай абласной бібліятэкі, ёсць кніга Леаніда Левановіча з пісьмом да Віктара Арцём'ева, якое той выпадкова пакінуў паміж старонак:

Столькі мудрасці зярнят

Новая кніга Міколы Чарняўскага «Здарэнне ў цырку», якая толькі што выйшла ў Выдавецкім доме «Звязда», цалкам складаецца з казак. Таму невыпадкова эпіграфам да яе Мікола Мікалаевіч узяў словы з ліста Аляксандра Пушкіна свайму брату Лёвачку, які дзяліўся з ім уражаннямі ад гісторый, пачутых ад нянькі Арыны Радзівонаўны: «Ах, что за прелесть, эти сказки!». І запэўніў у гэтым у своеасаблівым вершаваным уступе сваіх будучых маленькіх чытачоў. Ды і не толькі іх, бо, няма сумнення, пазнаёміцца з творамі такога слыннага дзіцячага пісьменніка, якім з'яўляецца Мікола Чарняўскі, нямала ахвотных і сярод дарослых прыхільнікаў нацыянальнага прыгожага пісьменства:

*Казкі — цуды, сіла — казкі,
Як дабро тварыць — падказкі.
Як з сябрамі,
З імі знайсся,
Забываць іх — не спяшайся.*

Гэтай парадай ён не абмежаваўся. Выказаў яшчэ некалькі не менш значных пажаданняў, завяршыўшы гэтае запрашэнне такімі словамі: «І хіба ж не асажда — // Іх чытаць, як ёсць нагода?» З упэўненасцю сказаў, а яна — не беспадстаўная, у чым пераконнае першая казка «Жылі-былі...». Нават па назве відаць, што напісана ў найлепшых традыцыйных вусна-паэтычнай народнай творчасці.

«Жылі-былі» — зварот, характэрны для многіх жанраў казкі. Адчуванне, што аўтар нібыта і не расказвае, а перадае тое, што пачуў ад іншых, яшчэ больш узмацняе зацікаўленасць чытача. Асабліва юнага. Аказваецца, ёсць чалавек, які многае пабачыў і шмат ведае. Нават і такое, дзякуючы чаму атрымаеш добрую навуку для сябе. Бо сустракаешся з тымі, хто па-рознаму паводзіць сябе ў жыцці:

*Расказвай калісьці мне дзед-гаварун
Быль-казачку гэтую, дзеці:
Нядбайла,
Няўмека,
Хітрун
І Шчырун
Жылі-пажывалі на свеце.*

Не толькі ў адной вёсцы жылі, але і сваякамі з'яўляліся: «Братамі былі, паасобку жылі, // Займеўшы ад бацькі старога // Па добрай палосцы ўтравай зямлі, // Каянку — і болей нічога». Здавалася б, лепей разам за працу

ўзяцца, бо ў талацэ, асабліва калі родзічы сабраліся, можна хутчэй дасягнуць поспеху. Ды кожны з братоў паспадыяваўся толькі на сябе самога. У гэтым, зразумела, нічога благога. Каб толькі такое жаданне было падмацавана добрымі справамі. На жаль, трое з іх зусім не пра гэта думалі. Хацелася ім менш рабіць, ды болей мець.

Кожны аўтарам характарызуецца нешматслоўна, але і гэта дазваляе прыкмеціць істотнае ў іх стаўленні да працы. І прадугадаць, чым усё можа скончыцца. Нядбайла, напрыклад, палічыў, што «палоска мая ад мяне не ўцячэ, // Няхай пачакае — // Вазьмуся яшчэ...» Вырасыў «не горбіць // Над плугам плячэй», а накупляць кары, прадаць яе «і хлеб і да хлеба» купіць у краме.

Няўмека, праўда, крыху пашчыраваў. Палетак узараў, зерне ў раллю кінў, а пасля... Мікола Чарняўскі, як добры псіхолаг (а які прызнаны дзіцячы пісьменнік ім не з'яўляецца!), ужо гаворыць ад імя свайго персанажа. Няўмека падумаў: «У бацькі ж радзіла пшаніца, // Павінна яна і ў мяне ўскаласіцца. // Зярняткам, хоць кволья, // Многа ж не трэба — // Былі б толькі сонца // Ды цёплая глеба...»

У Хітруна — свая «філасофія»: «Нашто завіхацца, // З сявенькаю, // З плугам, // З канякай вагдацца? Я ўсё-ткі Хітрун, не цюхцяй-тугадум: // Круць-верць — // І я выйсце заўсёды знайду». Надумаўся зарабіць, дапамагаюч Нядбайлу прадаваць кару.

Лёгка заўважыць, што, апавядаючы пра гэтых братоў, Мікола Мікалаевіч прадаўжае прытрымлівацца найлепшых узораў фальклору. Наследуе іх творча. Адна з перадумоў, несумненна, —

імкненне дасягнуць таго, каб персанажы казкі адразу запамніліся. Яны падаюцца не як першы, другі, трэці, чацвёрты, што характэрна для вусна-паэтычнай творчасці. Ці называюцца па ўзросце: малодшы, сярэдні, старэйшы. Мікола Чарняўскі называе іх адпаведна стаўленню кожнага да працы.

Тым самым спрацоўвае і выхаваўчы эфект. Дзеці, зразумела, і ў паўсядзённым жыцці бачаць тых, з каго нельга браць прыклад. І вось яны навідавоку: Нядбайла, Няўмека, Хітрун. І як рэзка супрацьлегласць гэтым братам — Шчырун. Не сумняваюся, што хлопчыкі і дзяўчынкі, якія ўлетку бываюць на дачы альбо жывуць у вёсцы, і сябе параўнаюць з ім. А то і парадуюцца, калі заўважаць, што ў сваім працалюбстве, шчыраванні на агародзе ў нечым падобныя на яго. Ды і кнігу «Здарэнне ў цырку» бацькам пакажуць: «Глянь, мама, тата, глянь, гэта ж і пра мяне напісана. Я ж таксама стараюся, як гэты Шчырун»:

*І толькі Шчырун,
Як вялося за ім,
Нібыта на стому забыўся зусім:
З сяўнёй,
З бараною
Па полі блукаў,
Хмурынак,
Дажду з нецярпеннем чакаў.
Свірэпку вытолваў,
Драсён, лебяду...
Сушэла —
Насіў ён з крыніцы ваду
Капусту, гуркі, буракі напайць.*

На казцы «Жылі-былі...» я так падрабязна спыніўся не толькі таму, што яна ў кніжцы стаіць першай і з'яўляецца як бы запэўкай да яе. Мікола Чарняўскі, не адмаўляючыся ад персанажаў у многім традыцыйным, стараецца пісаць пра іх так, каб у іх дзеянні, учынку абавязкова ўкладваць нешта новае. Што важна — такое, якое не адмаўляла б займальнасці, але разам з тым і ўзмацняла выхаваўчы эфект. Ён ствараецца асабліва тады, калі персанажамі з'яўляюцца звыры. Як, напрыклад, мядзведзь Патап з казкі «Здарэнне ў цырку», які «дазнаўся ад сарок // Пра новыя гастролі, // Пакінуў свой лясны куток, // Не мог уседзець болей». Ці яшчэ адзін з гэтага сямейства, які жыве на Поўначы («Паўночны госць»). Пра іх расказваецца з інтрыгай. Толькі пад канец надыходзіць нечаканая развязка.

Не пакінуць хлопчыкаў і дзяўчынак абьякавымі і казкі «Крыўда», «Кірмаш»,

«Адукуль у рака злосць?», «Атэльэ "Лясное дзіва"», «Было ў Зімы тры сыны»... Усяго ў кнізе прадстаўлены 12 твораў гэтага жанру. Катормы ні возьмеш — сведчанне высокага майстэрства пісьменніка-патрыярха беларускай дзіцячай літаратуры. Пра што пісаць — у яго даўно няма сумнення. Канешне ж, пра тое, што дзецям цікава, а ім, вядома, цікава літаральна ўсё. Таму, не сумняваюся, спадабаецца і казка «Жыў-быў лісток палахліўчык». Здавалася б, персанаж звычайны, зусім не «казачны», а прачытаеш — і запомніш гэтага палахліўчыка, які здолеў пераадаць сябе.

Адметнасць казак Міколы Чарняўскага і ў тым, што яны сюжэтна разгорнутыя. Добра было б, калі б на такую ўласціваць іх звярнулі ўвагу выхавацелі дзіцячых садкоў, настаўнікі малодшых класаў. Па гэтых творах можна зрабіць цікавыя інсцэніроўкі, у якіх дзеткі будучы выступіць у якасці юных актёраў.

Цытуючы Аляксандра Сяргеевіча, Мікола Мікалаевіч засяродзіўся толькі на самым галоўным, што вызначае адметнасць казачнага жанру. Аднак не менш важнае і тое, што ён не працытаваў. Аляксандр Пушкін быў перакананы, што кожная казка — «есть поэма. Что за роскошь, что за смысл, какой толк в каждой поговорке нашей! Что за золото!». Меў на ўвазе, канешне, казкі народныя, тыя, якія перадаваліся з пакалення ў пакаленне, кожны раз дзівоснае ў іх набыла новае адценне, новае гучанне.

Усё гэта захоўвае сваю значнасць і тады, калі з'яўляюцца апрацоўкі. Як цалкам набліжаны да арыгінала, так і напісаныя па матывах знаёмых твораў. Тым больш аўтарскія казкі. У дадзеным выпадку і на пісаных Міколам Чарняўскім. Як няцяжка заўважыць па змесце, яны вучаць дзетак дабрыні, выходзяць у іх паважлівае стаўленне да ўсяго жывога на зямлі. Пры гэтым ёсць магчымасць суданесці свае ўчынкi з персанажамі. У адных вучацца таму, што трэба рабіць, каб не толькі цябе не дакаралі, але і іншым мог падказаць, як паводзіць сябе ў пэўных сітуацыях. Ёсць і такія, якія сваімі паводзінамі выклічуць непрыманне. Гэта таксама па-свойму паспрыяе выхаванню. Па сутнасці, адбудзецца тое, што трапляе пад сказанае Уладзімірам Маякоўскім: «Что такое хорошо и что такое плохо». Тыя, хто прачытае кнігу «Здарэнне ў цырку», перакануюцца, што «Казкі — продкаў дар багаты, // Казкі — мудрасці зярняты. // Як з сябрамі, // З імі знайсся, // Іх урокаў не цурайся».

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Пра сур'ёзнае з гумарам

Сёлета Анатоля Зэкаў выдаў дзве кнігі для дзіцячых чытачоў: «Ела льюца піцу» і «Дзе схавалася лета?». Першая выйшла ў сталічным выдавецтве «Народная асвета», другая — у гомельскім выдавецтве «Барк». У абедзвюх — вершы, адрасаваныя дзецям малодшага школьнага ўзросту. Героі кнігі — звычайныя хлопчыкі і дзяўчынкі з іх заняткамі, гульнямі і забавамі, захапленнямі і прыгодамі.

Кніга «Дзе схавалася лета?» адкрываецца вершам «Тры словы»: «У мове розных слоў багата, // Ды жыць на свеце немагчыма, // Забыўшы словы мама, тата // І роднае для ўсіх — Айчына». І як падагульняльная выснова — заключныя радкі: «Мы і жывём на свеце ўсё-ткі, // Што цёпліняю іх сагрэты». Патрыятычна гучаць і наступныя два вершы — «Беларусь» і «Родная мова». А ў «Хлебным шляху» аўтар прасочвае няпростае нараджэнне хлеба на ўсіх яго этапах: ад уборкі збажыны ў полі да пякарні. І робіць гэта праз родзічаў дзяцей: так, у Тані тата працуе на камбайне, у Ліны на машыне адвозіць зерне на ток, дзе «ицьруе дзед Якуба», потым «зерне меле брат Генадзя» і нарэшце з мукі выпякае хлеб цётка Маі. Героі кнігі, дарэчы, і самі не сядзяць без справы. Яны працуюць з прадедам у яго майстэрні, робяць кармушкі для птушак, вяжуць вяночак з кветак для сястрычкі і рукавічкі для сінічкі, вудзяць рыбу, кормяць у бабулінай вёсцы куранятак і клопацца пра хворага коціка, цікава праводзяць

вольны час — наведваюць тэатр, зімой бегаюць на лыжах. Усё гэта Анатоля Зэкаў падае так вобразна, што не пакідае адчування, быццам ты і сам усё гэта робіш разам з яго героямі.

Анатоля Зэкаў даволі часта сустракаецца са сваімі юнымі чытачамі, таму добра ведае дзіцячую псіхалогію. Многія вершы прымусяць дзяцей усміхнуцца, бо, як гэта было і ў ранейшых яго кнігах, яны напісаны з гумарам («Канструктар», «Артыст Біс», «Парасяткі на зарадцы», «Лянiвы пень», «Малако на языку», «Валера і дзверы»). Часам аўтар дае і рэкамендацыі, як, напрыклад, у вершы «Чыпсы», якія так любяць Косця, Нэля і Юля. «Лені бы проста бульбу елі, // Госьцячы ў бабулі», — прапануе ім паэт. Анатоля Зэкаў запрашае таксама чытачоў прадоўжыць яго спіс гарадоў-райцэнтраў (ёсць у ім і родны Буда-Кашалёва) і гарадоў, якія канчаюцца на «ы», правяршыць сябе ў вымаўленні скорагаворак і рашэнні арыфметычных задачак.

Разнастайныя па тэматыцы і творы, змешчаныя ў кнізе «Ела льюца піцу», праўда, героямі яе

з'яўляюцца пераважна «браты нашы меншыя»: звыры і птушкі, якія, тым не менш, надзелены чалавечымі якасцямі. Яны, як у вершы, што даў назву зборніку, ядуць піцу, ладзяць у бары скокі («Раяль і баль») і праводзяць крос («Ліс і прыз»), шы-

юць для пчалянят цёпленькія світкі («Пчолкашвачка») і жадаюць заняцца турызмам («Дзе вярблюджы дом?»). Чытачы атрымаюць «Запрашэнне на гарбату», даведаюцца, «Ці смочка мядзведзь лапу?», «Дзе падзеўся вожык?» і «Каму сказаць "дзякуй"», «Хто вінаваты?» у тым, што прастудзіўся какаду, і якое яно, «Золата восені», адкрыюць «Ястрабаў сакрэт». А яшчэ папрактыкуюцца ў рашэнні паэтычных задачак («Наш клас», «Ровары і skutары») і паспрабуюць расставіць усё на свае месцы ў хітрых небывлічках.

Ганна КАЗАКЕВІЧ,
бібліятэкар Патапаўскай сельскай бібліятэкі
Буда-Кашалёўскага раёна

Даўня мая

У нас такі кампаратыў...

Ужыцці чалавека заўсёды ўзнікае патрэба ў параўнанні якасцей, уласцівасцей людзей, рэчаў, з'яў і да т. п., што абавязкова выяўляецца ў маўленні. Гэтую функцыю выконвае кампаратыў — граматычная катэгорыя прыметніка і прыслоўя, якая абазначае большую ступень праяўлення прыметы ў параўнанні з той жа прыметай, названай у звычайнай ступені. І ў розных мовах гэтая катэгорыя выяўляецца па-рознаму.

Асаблівасць кампаратыва беларускай мовы — разнае размежаванне формаў прыметніка і прыслоўя. Параўнаем два сказы ў рускай і беларускай мовах: *Брат выше меня; Брат прыгнул выше меня* → *Брат вышеишы за мяне; Брат скочыў вышеи за мяне*. У першай пары сказаў форма кампаратыва аднолькавая, у другой выразна адрозніваюцца формы прыметніка і прыслоўя (*вышеишы* — *вышеи*) у прыназоўнікавай канструкцыі.

Менавіта наяўнае двухмоўе выклікае неадрозненне гэтых формаў, што з'яўляецца пашыранай памылкай у тэкстах, якую выявіць проста: варта паставіць гэтыя словы ў пачатковую форму: *Хіба ты не хочаш, каб твая мама была маладзейшая і прыгажэйшая?* (Андрэй Макаёнак) (*маладая, прыгожая*) і *Свабоднае слова, ты, роднае слова! Зайграй ты смялей, веселей!* (Янка Купала) (*смела, весела*).

Прыкра, калі такія неўласцівыя мове формы ўжываюцца ў творах празаічнага выкладу: тут можна казаць пра недастатковую кампетэнтнасць рэдактара і карэктара (пра аўтара памаўчым). Параўн.: *А карціна яшчэ прыгажэй[шая] зрабілася!*; *Свята не стане горш[ым], калі наводзіць сябе згодна з некаторымі простымі правіламі; Дарэчы, колер курынага жаўтка залежыць ад колькасці ў ім бэта-караціну: чым яго больш, тым, зразумела, ярчэй[шы] жаўток; Плацяжы банкаўскай карткай у інтэрнэт-крамах з кожным днём становяцца ўсё зручней[шыя]*. Тут праўка граматычнай формы не патрабуе нейкіх узгадненняў з аўтарам. Як можна заўважыць, большасць памылак узнікае ў сказах са складаным іменным выказнікам з дзеяслоўнымі звязкамі *быць, стаць, становіцца, зрабіцца*...

Іншая сітуацыя ўзнікае тады, калі маем дачыненне да паэтычных твораў. Калі ў аўтара няма ўсведамлення названых адрозненняў, ён падчас творчага працэсу можа абраць форму прыслоўя замест прыметніка. Рэдактар у такім разе павінен вяртаць верш на дапрацоўку, бо кампаратыў прыметніка, так бы мовіць, «даўжэйшы» на 1-2 склады (напрыклад, *цішэй* → *цішэйшы*, *цішэйшая*) і яго механічна праўка разбурае рытмічны малюнак твора. Гэтая форма можа быць і часткай рыфмы... Так, патрабуецца кардынальная перапрацоўка наступнай строфы: *Вялятаюць з гнязда птушаняты // І шукаюць, дзе корму багата, // Дзе краіны цяплей і ярчэй, // А жыццё бесклапотней, зручней*, бо тут маем словаформы кампаратыва прыметніка: *цяплейшыя, ярчэйшыя*. Улічваецца таксама немагчымасць утварэння прастай формы кампаратыва ў якасных прыметнікаў з некаторымі суфіксамі (-л-, -н-, -т-, -к- і інш.), таму форма *бесклапотнейшы* замяняецца на *больш бесклапотны* (тое ж і з прыметнікамі *зручны*). Параўнаем: *вялы* → *больш вялы*, *спрыяльны* → *больш спрыяльны*, *эластычны* → *больш эластычны*, *слізкі* → *больш слізкі*...

Сёння некаторыя эстрадныя спевакі самі становяцца аўтарамі і тэкстаў, і музыкі сваіх песень. Зразумела, выканаўцы ў такім разе «самі сабе рэдактары». Паўтораныя дзясяткі разоў (што характэрна для поп-культуры), недарэчныя словаформы ўспрымаюцца слухачамі як правільныя і ўкараняюцца ў памяць, напрыклад: *Я сонца прыгажэй, // За зорку ты ярчэй* (песня «Бульба-дэнс»).

На жаль, і ў апублікаваных за савецкім часам вершах знаходзім: *Усім на зямлі // Я давесці бярэся: // Няма прыгажэй // Ад маёй Беларусі! У гэтай строфе-сказе форма прыгажэй не можа быць прыслоўем — толькі прыметнікам; патрабуецца яшчэ і ўстаўка прыгажэйшых [краін], і ўвогуле верш варта было дапрацаваць. Як і ў наступным выпадку: *Той, хто начальству не лагодзіць, // мне цікавей таго, хто рад // любому блізкаму нашкодзіць, // каб толькі выканаць загад*.*

Прыслухаемся за закліку Авяр'яна Дзеружынскага: *Прамяніся ярчэй і ярчэй // Ды звiні ўсё зваччэй і зваччэй, // Наша простае, шчырае слова і будзем клапаціцца пра чысціню і правільнасць свайго вуснага і пісьмовага маўлення.*

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

А пакуль што жадаю азербайджанскім чытачам добрых адкрыццяў з кнігай класіка беларускай літаратуры Уладзіміра Караткевіча «Вершы і апавяданні»!.. Хацела б яшчэ вось што адзначыць: кніга з пачатку гэтага навучальнага года выкарыстоўваецца і як вучэбны дапаможнік на занятках па беларускай літаратуры ў Бакінскім славянскім універсітэце, дзе рыхтуюць студэнтаў па спецыяльнасці «Рэгіёназнаўства (Беларусь)».

Застаецца дадаць, што і ва Узбекістане рыхтуецца да выдання кніга У. Караткевіча. «Сівую легенду» пераклала на ўзбекскую і надрукавала ў часопісе «Шарк юлдузі» («Звезда Востока») Рысалат Хайдарова. Увага да творчасці Уладзіміра Караткевіча ёсць і ў іншых краінах свету — Казахстане, Туркменістане... Свае памкненні перакласці паэтычныя і празаічныя творы на іх родныя мовы выявілі марыец Юрий Салаўёў, башкірка Зульфія Хананова, якуцкая паэтэса і перакладчыца Наталія Харламп'ева, туркмены Джумагельды Мулікёў, Максат Бяшымаў, уйгурскі перакладчык Авул Масімаў... Казку беларускага класіка «Чортаў скарб» пераклаў на літоўскую мову і выдаў асобнай кнігай Вітаўтас Жэймантас.

Раман СЭРВАЧ

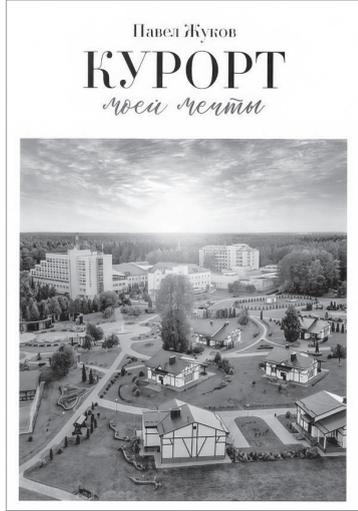
літаратараў «Пісьменнік і час», арганізатарамі якога выступаюць Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь і Саюз пісьменнікаў Беларусі. І кожны раз я бачыла, чула, з якім піетэтам ставяцца беларускія пісьменнікі да творчасці свайго папярэдніка, сутыкалася з шырокай увагай да твораў Караткевіча з боку студэнцкай моладзі. А гэта паказчык: што чытаюць студэнты — гэта застаецца ў свядомасці наступнага пакалення. Веру, у Азербайджане выйдучы і іншыя кнігі Уладзіміра Караткевіча: «Дзікае паляванне караля Стаха», «Чорны замк Альшанскі», «Сівая легенда», «Чазенія»...

З просьбай пракаментываць падзею мы звярнуліся да ўкладальніка і аўтара ўступных артыкулаў Флары Наджы. І вось што пачулі ад аўтарытэтай азербайджанскай літаратуразнаўцы:

— Выдаць Караткевіча ў перакладзе на азербайджанскую — даўня мая мара. Кніга — праект Навукова-даследчай лабараторыі перакладу і лексікаграфіі Бакінскага славянскага ўніверсітэта. З дапамогай гэтага выдання можна вывучаць рускую мову, знаёміцца з літаратурай, культурай і гісторыяй Беларусі. Мне даводзілася гасцяваць у Мінску, быць удзельніцай Міжнароднага сімпозіума

Месца прыцягнення — Нарачанскі край

У прыгожым і ўтульным куточку Беларусі размясцілася адна з самых вядомых здраўніц краіны — санаторый «Прыазёрны». Аб лячэбна-аздараўленчым патэнцыяле Нарачанскага краю, санаторыі і нарачанцаў, якія там працуюць, раскажае новая публіцыстычная кніга мядзельскага празаіка і публіцыста Паўла Жукава «Курорт маёй мары» («Курорт моей мечты»).

Вядома, за мінулы час шмат зроблена. Рэканструяваны санаторыі «Прыазёрны», «Нарачанскі бераг», «Журавушка», «Белая Русь», туркомплекс «Нарач». Завершана рэканструкцыя аўтавакзала ў Мядзеле, пабудаваны новы аўтавакзал і станцыя абезжалезвання вады ў пасёлку Нарач. Акрамя таго, у Нарачанскім нацыянальным парку рэканструявана гасцініца «Нарач», створаны парк рэдкіх раслін, «Аптэкарскі сад», сафары-парк. У прыродным комплексе «Блакiтныя азёры» абсталявана экалагічная сцежка.

І ўсё ж гэтага недастаткова!

«Узяліся, напрыклад, у «Прыазёрным» за ўзвядзенне ведамаснага пляжа, а праз нейкі час у «Спутніку» прыступілі да будаўніцтва круглага довага тэрмальнага воднага парка...» Дарэчы, добрая справа — абсталяванне свайго пляжа. Як адзначае Павел Жукаў, вырашылі «прасячы акно да возера Нарач». Узялі пад сваю адказнасць частку берагавой лініі і ператварылі яе ў прыцягальнае для ўсіх месца адпачынку. Ужо цяпер там ёсць новае сучаснае кафе, аглядная пляцоўка, з якой адкрываюцца прыгожыя краявіды. І амаль усё неабходнае для адпачынку дзяцей і дарослых.

Аўтар выказвае думку, што, дарэчы, «стэрэатыпы санаторыя для дзядуль-бабуль» сыходзіць у мінулае.

Спрыяюць папулярнасці, як сцвярджае Павел Жукаў, экскурсіі па славуціях Мядзельшчыны, якія актыўна выкарыстоўваюць у сваёй дзейнасці санаторыі. У гэтых мясцінах нарадзіліся народны мастак Беларусі Васіль Шаранговіч, народны паэт Максім Танк. На тэрыторыі раёна ёсць унікальныя культурныя ўстановы, музеі, панскія сядзібы, паркавыя комплексы...

Мядзельшчына — сапраўдная жамчужына нашай рэспублікі. Але, несумненна, яе трэба развіваць і ўпрыгожваць! Менавіта гэта хоча сказаць аўтар кнігі «Курорт маёй мары» сваім чытачам, ён не шкадуе яркіх параўнанняў, метафар для апісання прыгажосці прыроды Нарачанскага краю, а таксама аздараўленчых устаноў.

Кніга «Курорт моей мечты» Паўла Жукава ўбачыла свет у выдавецтве «Чатыры чвэрці». Гэта сумесны ўклад і аўтара, і выдавецтва ў папулярнасці і развіццё аздараўленча-турыстычнай галіны краіны.

Нэлі МЕЛЬНІЧЭНКА

Міхась КУРЫЛА

Адно сонейка ў нас на дваіх

Добрай раніцы вам ад рамонкаў,
Прывітанне вам ад васількоў,
Ад любімай прыгожай старонкі,
Ад шанюных маіх землякоў!

Усё дорага сэрцу тут, міла —
Краявіды, прысады ля хат.
Курганы, і крыжы, і магілы,
Спачываюць дзе маці і брат.

Чую голас цікаўнай зязюлі,
Што прарочыць вясну, не адну.
Бачу постаць і твар я матулін
І да раніцы больш не засну —

Нібы здрадзіў святому каханню,
Чалавеку нічым не памог...
Не стрымаў як юнак абяцанняў,
Не вярнуўся на родны парог.

Мама нас гадала для ішчасця
І чакала назад — пад крыло,
І з малітвай яе, як прычасцем,
Лёгка йсці да святла нам было.

Чым багата душа — гэта мама,
І цяпло, і натхненне ў грудзях.
Ведаў добрых людзей я нямала,
Але вобраз матулі — як сцяг!

Над усім, што знайшоў я і страціў,
Яе голас адно лаішчыць слых.
І паўсюль прада мной — вобраз маці,
Адно сонейка ў нас на дваіх.

Адно сонца — наветра, аблокі
І спрадвечны зямны неспакой.
І валюшкі ў палях, і рамонкі,
Край прыгожы, пакутны — а мой.

Цалую твае вусны

Ёсць радасць у мяне — цалую твае рукі,
Любуюся на яблык,

што даверыў Бог.

Спакуса ты мая, па сведчанні навукі, —
Ты тое, без чаго даўно памерці б мог!

Аднак збярог святло —
святло тваёй усмешкі,
І цноту, і спакой... І водар белых кос...
Збярог туману кужаль,
абрысы кожнай сцежкі,
Дзе бавілі мы час пад перазвоны рос.

Гляджу парой назад —
на твар такі знаёмы,
Інтрыгу дзіўных зносін
не пераблытаць мне:

Куды б ні кідаў лёс — спяшаюся дадому,
Лячу на бераг наш, як птушка, па вясне!

Мяня сустрэнеш ты — цалую твае рукі,
Надкусаю той яблык,
што даверыў Бог.

Каб шчыра так кахаць,
не трэба шмат навукі,
Па-іншаму ні дня пражыць бы я не мог!

Купалле

Стагнала купальскае вогнішча,
Махала крывавым крылом.
У гэтым паганскім відовішчы
Штось грэшнае вельмі было.

Бы чэрыці, памерацца сілаю
Сабраліся з богам агню —
Хто з пікай скакаў тут,

хто з віламі

І ў вочы глядзеў — Перуну...

Ігрышча мацней разгаралася,
Жывіла душу варажбой.
Забавай душа ачышчалася
Не горш, чым святою вадою.

Пасля — хто адзін,
а хто парамі —
Ішоў сваё ішчасце гукаць:
Прыгожую кветку-папараць
Імкнуўся ўначы адиукаць...

Шануе народ наш традыцыі,
Задору агонь не патух.
Ні гвалтам яго,
ні граніцамі
Не знішчыць народны наш дух.

Птушка радасці

Гадую птушку радасці,
Што стрэў я напрудвесні.
Люблю з пярнатай радзіца,
Пра што спяваць мне песні.

У іншых — іншы клопат
І інтарэс, напэўна...
Аслаб на Слова попыт,
А нам і ўзімку — спеўна.

Дапамагае птушка
Лавіць святла трыміценне,
Яна, як Папялушка,
Настрой дорыць, натхненне.

Ратуе ад самоты,
Як на душы маркотна...
Любая з ёй работа
Заўсёды у ахвоту.

А вернецца час весні —
Прыгожы ветлы май,
Узнёслай звонкай песняй
Мы будзем славіць край!

Сябар мой

Вы сябар мой — адданы суразмоўца,
Я слухаць буду вас, нібыта гай.
Я давяраю вам, як давяраюць сонцу,
Што асвятляе ранкам родны край.

У вас бяру сабе я на ўзбраенне
І кемнасьць,
і адточанасць п'яра.
Прыемна атрымаць там адабрэнне,
Дзе пошук ісціны быў і дабра.

Тамара БЯРЭЗІНА

Сяброўка восень

Лістападная восень —
сяброўка сардэчная,
Мы з табою дарогай агульнай ідзём,
Напяваючы песню расстайна-адвечную,
Пад настойліва-сыпкім
халодным дажджом.

Дзе дзянькі нашы веснія з песнямі юнымі?
З салаўінымі трэлямі дзе вечары?

Падпяваюць дажджы галасамі
нам сумнымі,
Лістапад і туманы ў дарозе сябры.

Жаўтавата-барвовыя фарбы багатыя,
Зеляніны астатняй скупыя мазкі...
Летуценніца восень сыпле
лісцем страката,
Лёгкім сумам ступае на бераг ракі.

Там лісточкі знікаюць
стамлёнымі хвалямі,
Як спываюць нячутна былыя гады,
І хаваюцца недзе за дальнімі далямі,
Нібы часу былога скупыя сляды.

* * *

Дзень маміных народзін без яе
Каторы раз, як воблачка спывае.
О, як мне, дарагая, не стае
Тваёй усмешкі, як вясёлкі мая.

Твая рука з дзяцінства для мяне
Была цяпла крыніцай, абярэгам...
Дзяцінства праляцела, як у сне,
І адгукнулася далёкім рэхам.

Цяпер цяплом матулінай рукі
Прылашчыць промень сонца
летнім ранкам,

І кветчкі ўсміхнуцца ля ракі
Пяшчотай, як матулі калыханка.

* * *

Той даўнішні цудоўны звонкі час...
Схаваўся ў мройлівым тумане.
Туды цяпер вяртае памяць нас.
Яна, былога сведка, не падмане.

Касцёр тых успамінаў не пагас.
Было нямала стрэч і расставанняў.
Перабіраюць думкі кожны раз,
Як фішкі ў гульнях, друз расчараванняў.

Жыццё вучыла пернікам і пугай.
Дарога йшла то гладка, то з калюгай.
Шукалі ўсе жыццёвыя напрамкі.

Дарогу выбраў кожны па сабе.
У радасці жылі, бывала — у журбе.
Віталі вечары, чакалі ранкі...

* * *

Святло тых дзён салодкае дабром.
Яго трымаю прамянем празрыстым,
Што думкі асвятляе ліхтаром,
Вадою крынічнай наталіе чыстай.

Як сонца ў недасяжнай сіняве,
Усё і ўсіх на свеце ажыўляе,

Так памяць наша вечная жыве
І па жыцці ісці дапамагае.

Яна душы нябачны абярэг,
Нягледзячы на хуткі часу бег,
Каштоўным скарбам, кветкаю цвіце.

Дасць Бог, нашчадак наш руплівы
Засее будучага нівы,
Дзе мір з любоўю шчодра прарасце.

* * *

Дзе тыя светлыя вясёлыя гады?
Сышлі ў нябыт і патанулі ў часе.
Пяшчотай жывуць іх даўнія сляды.
Туга глыбока ў сэрцы засталася.

Мінулае сціраюць халады,
Дажджы асеннія вадою змываюць,
А згадкі мкнуць няўлоўныя туды,
Штораз трывалую турбуюць памяць.

І вобразы сяброў перад вачамі
Прымрояцца бяссоннымі начамі.
Лёс не сабраў яшчэ сваю даніну,

(У думках маладыя тата, мама,
Шматлікая радня жыве таксама)
Душэўны боль па родных не пакінуў.

Яўген ЦЕРАХАЎ

Дзядулеў ордэн

На вуліцы свята, вайна не забыта,
Узняты ўрачыста сцягі ўздоўж дарог.

А мы ў інтэрнэце. Нам сёння адкрыты
Старонкі вялікіх былых перамог.

Дзядуля наш родны, дзядуля наш лепшы,
Ты шмат так унукам паспеў расказаць.
Прызвалі ў жаклівым цябе сорок першым.
Ад родных бяроз ты пайшоў ваяваць.

А на маніторы — напрамкі удараў...
Шмат літар размыта ў лісце ўзнагарод.
На фота ў газеце юнацкія твары.
З-за парты ўставалі байцамі на фронт.

Мы сэрцам праходзім праз час той суровы.
Ты выжыў, дзядуля, ў смяротным баі.
У лісце ўзнагарод — зусім сціплыя словы:
«Паранены быў і застаўся ў страі».

Зіхціць на грудзях яркім золатам ордэн.
Як кроў на бінтах чырванее эмаль.
А нас напаўняюць павага і гонар —
Характар дзядулі трывалы як сталь.

* * *

Нібы ветразі, белыя крылы
Над зямлёю лунаюць маёй,
Край мой любы,
куточак мой мілы,
Сэрцам я назаўсёды з табой.

Гнёзды родных буслоў
так высока,
Чую крыкі гарэз буслянят.
Дзе б яны ні бывалі далёка,
На Радзіму вясною ляцяць.

Дзе бясконцыя цягнуцца пушчы,
У іх безліч празрыстых азёр.
Луз у кветках чароўных, гаючых
І палёў залацістых прастор.

Светла ў хаце ад белых адзенняў,
Светла ў небе ад белых буслоў,
Мы са светлай будзем надзеяй
Беларусь са спрадвечных часоў.

* * *

Пах сунічных паляў
у барах заповітных,
Над ракою — вярба,
а па ўзгорках — палі,
І валюшак блакіт
на жытнёвых палатках —
Гэта ўсё хараства беларускай зямлі.

Мы заўжды будзем помніць
бацькоў заветы
І гранітныя пліты, дзе бітвы былі.
Са слязоў успамін аб тых
песнях няспетых,

Да Берліна адсюль нашы продкі дайшлі.

Залатыя агні на сталічных праспектах,
Водар кветак
і ліп у малых гарадах,
Свецяць вокны кватэр,
што любоўю сагрэты,
Чуцен звон галасоў у дзіцячых садах.

Таццяна ДЗЕМІДОВІЧ

Свята, тэлевізар і чалавечнасць

Мой тата мог бы пабудаваць лятучы карабель, і тады мы б з ім лёталі ад адной казкі да другой. Але ва ўсім вінаватая мама. На трэцім курсе тата закахаўся ў яе і перавёўся на завочнае аддзяленне Ленінградскага авіяцыйнага інстытута. Гэтую гісторыю я з адцаем і гонарам пераказвала ў дзяцінстве ўсім, хто вельмі цікавіўся зоркамі... Але не нябеснымі свяціламі, а тэлезоркамі...

Тата працаваў галоўным інжынерам рамбытэхнікі і «лячыў» тэлевізары. Яны былі сэрцамі вялікіх дамоў і маленькіх кватэрак.

Тату заўсёды хтосьці шукаў, таму мы ніколі не маглі ўсёй сям'ёй даабедаць да фінальнага кампоту са смачнай булчаккай... Да нас прыходзілі ў распачы знаёмыя, знаёмыя знаёмых і зусім нікому не знаёмыя людзі. Тата падрываўся, кідаў недаедзены боршч, браў інструменты і ляцеў ратаваць тэлевізары. І я таксама паціху клала лыжку каля поўнай талеркі (боршч я жах як не любіла!) і праслізгвала за дзверы, даганяючы тату.

Паўлік і земляныя арэхі

Пад Новы год тату тэрмінова выклікалі ў невялікі зялёны дом з пяцігранным эркерам. І якраз у той момант, калі мы збіраліся пайсці па навагоднюю ялінку!

На парозе нас сустрэлі бабуля, поўны мужчына з шырокім тварам сярэдніх гадоў і падлетак, які чамусьці хадзіў у шытай вушанцы.

— Хварэе, — цяжка ўздыхнула бабуля.

— Чакаў «Дванаццаць месяцаў», але тэлевізар зламаўся, — мужчына адчайна стукнуў мазолістай валасатай рукой па стале, на якім ляжала газетная праграма, спісаная чырвонай ручкай.

Паўлік глядзеў на нас шырока расставленымі вачыма і недарэчна ўсміхаўся. Над яго верхняй губой ужо віднеўся першы пушок. Паўлік быў занадта дарослым для мультыкаў.

— Ён у Дзеда Мароза верыць, — сарамліва прызналася бабуля.

І тут я ўстрыжана замерла каля дзвярэй, таму што тата паставіў на табурэт свой пацёрты чорны чамаданчык і пачаў раскручваць тэлевізар. Я не хацела, каб Паўлік бачыў адваротны бок тэлевізара, дзе лямпачкі, правадкі і шмат усяго нецкавага. Гэта было бязлітасна! У непрыкметнай штодзённасці тэлеэкрэн заставаўся выразнай мяжой паміж казачнай таямнічасцю і рэальнасцю.

— Паўлік, пачастуй дзяўчынку, — заспакальна абняўшы сына, з густой гарчакатай у голасе сказаў тата і падаў яму крышталёвую вазу.

У ёй ляжалі тоўстыя струкі.

Я з недаверам паглядзела на мужчыну і маўклівага Паўліка з празрыстай пасудзінай у руках.

— Бяры, не саромейся! Расколвай і еш, — сказаў мне мужчына.

У струках быў арахіс. Да гэтага я не ведала, як ён расце. Я павольна ламала струкі і гучна лічыла, колькі ў кожным з іх арэхаў. Пашка радасна мыкаў. Потым прыціхаў, жмурыўся, узіраючыся ў экран тэлевізара. Той пляваўся шумам, выявы на экране пакрываліся дрыготкімі палоскачкамі. І раптам здарыўся цуд:

Непрыдуманая гісторыя

Гол, футбол і тэлевізар

Турыстычная база «Рагазнянскае возера», дзе працавалі бабуля і дзядуля, раптам запуставала. Гэта быў час, калі ішоў серыял «Рабыня Ізаўра». На жаль, тэлевізар не ўваходзіў у летні інвентар для адпачынку. Бабуля і дзядуля наракалі на сарваны сезон, але тата вырашыў праблему. Ён прывёз наш стары тэлевізар і ўсталюваў антэну на даху вартуўні. Пачуўшы знаёму мелодыю кіназастаўкі, у нашы дзверы нарэшце лёгенька пастукалі першыя адпачывальнікі. А потым людзі сцякаліся з суседніх зон адпачынку. Было душна, шумна, весела, і ўсе не маглі змясціцца ў маленькім пакойчыку. Тады расчынілі вокны. Яны нагадвалі футбольныя вароты, у якія мог кожную секунду заляцець чужы смех ці ўздых. І недарма! У сярэдзіне лета на святло нашага тэлевізара зляцеліся футбольныя балельшчыкі. Гледачоў стала яшчэ больш, і бабуля з дзядулем перайшлі на начлег у вагончык з інвентаром. А я з імі перасяляцца не хацела. Памятаю, усе былі ўзбуджаныя, фантанавалі эмоцыямі, улюлюкваннемі накіроўвалі мяч да варот саперніка. А потым бах! І гол! І ўсе як падскачаць да самай бабулінай вінтажнай жарындолі. Тая гайданулася тры разы і грукнулася на падлогу. Плафон разляцеўся на дробныя аскепкі... І ашаламяльная цішыня...

— Любімая бабуліна жырандоля! — з дакорам прапішчала я.

— Бабуля раніцай прыйшла дахаты, зірнула на асірацелую драўляную столь і нічога не сказала.

— Чаму ж ты не абураешся на футбольных вісусаў? — здзівілася я.

— Вельмі хацела, але не паспела. З горада тры новыя жырандолі прывезлі. Паспрабуй цяпер выберы, якая з іх лепшая.

Мадам Панурка

Адной зімовай раніцай патэлефанаваў татаў начальнік Галёшын.

— Прабач, але ніхто, акрамя цябе, Толькі, не зможа выканаць гэты заказ, бо ты адзіны ў нашым тэлеатэлье можаш жартачкамі любую хмару адвесці, — прыкладна так сказаў Галёшын.

Наравістая Жанна Панурка ў рамбытэхніку дасылала эмацыянальныя скаргі, а свае негатыўныя ўражанні падмацоўвала вершамі класікаў і праклёнамі.

— Зноў выхадныя і зноў да Пануркі? — падазрона спытала мама. — Калі так, ідзі з дачкой!

Пануркі жылі ў цэнтры горада. Скажніца аказалася мініяцюрнай жанчынай з хадой балерыны і акуратнай капай густых каштанавых валасоў. На ёй быў доўгі атласны халат і цёплыя тэпцікі з пампонамі. Я ёй адразу не спадабалася, асабліва пасля таго, як тата сказаў, што яе тэлевізар добра працуе і няма патрэбы ў рамонтце.

— Дзяўчынка, пачакай на вуліцы! — фыркнула мадам Панурка, насыпала мне жменю мятных салодкіх гарошын і выштурхнула за дзверы.

— Ах, так! — падумала я і прыпала вухам да дзвярэй.

Спачатку мадам Панурка злавалася на кіраўніцтва горада, потым — на Сапожнікава і Галёшына і на ўсю рамбытэхніку, потым — на свайго мужа падпалкоўніка — бяздушнага і тупога дурня, потым — на ўвесь свет, дзе жанчыны — безабаронныя кветкі ў пустэчы дзён. І тут надышоў момант, калі я ўсім сваім прыроджаным дзявоцым пачуццём зразумела, што тату пара ратаваць, і як закрычу:

— Тата-а-а! Сапожнікаў з Галёшынём ідуць... І дзядзька Панурка! Усе ідуць тваю працу прымаць!

У дзвярных праёме тут жа з'явілася расчырванелая і незадаволеная мадам Панурка. Яна часта дыхала, яе халат расхінуўся ў розныя бакі...

— Скажы, што хутка падыдуць, — разгублена прабубніла я і махнулай рукой. — У іх там нейкая нарада за вуглом.

Панурка прыклала ўказальны палец да вуснаў і спехам падала тату яго зімовае паліто...

Па маім жаданні, па маім загадзе...

У Вожыкавых зламаўся тэлевізар за два дні да Новага года. Разам з татам прыехалі тэлемайстры старэйшыя і больш вопытныя.

— Нічога не будзе, — пасля доўгіх намаганняў сказаў адзін з іх. — Кінескоп трэба мяняць.

І тут жонка Вожыкава як расплачца. А за ёй — і трое дзяцей-пагодкаў.

І як сталі яны ўчацвярых галасіць, нібыта памёр нехта. Толькі дзядзька Жэня Вожыкаў вінавата наморшчыў лоб, потым дакульгаў да серванта, дастаў бутэльку гарэлкі, з гора вышпіць збіраўся. Але потым рукой махнуў і назад гэтую бутэльку паставіў.

— Добра, паспрабуем так! — не вытрымаў сямейнай драмы тата. Ён перавярнуў тэлевізар і тры разы моцна стукнуў па ім далонню.

Татавы калегі яхідна хмыкнулі і яшчэ раз са спагадай паглядзелі на дзядзьку Жэню.

Тут і я не вытрымала і як закрычу, каб тату дапамагчы:

— Па маім жаданні, па маім загадзе працуй, тэлевізар!

І тэлевізар ажыў! Тата з радасці падкінуў мяне ўгору, ад прыемнай нечаканасці настрой ва ўсіх узняўся.

Ужо ў машыне тата тлумачыў калегам, што на дэталях утвараецца нагар і прастая маніпуляцыя дапамагла ад яго пазбавіцца. Дзесьці ў навуковых часопісах ён пра гэта чытаў.

— Тата, а чаму Вожыкавы так знерваліся? Тэлевізар жа не чалавек, каб па ім плакаць? — ніяк не разумела я.

— Тэлевізар колькі каштуе? 650 рублёў! А кінескоп — 192 рублі! Няма! Таму Вожыкавы сутыкнуліся з няпростым выбарам: альбо Новы год багата адзначыць, але без тэлевізара, альбо тэлевізар глядзець за пустым сталом, — растлумачыў тата.

Калі гадзіннік б'е дванаццаць

Аднойчы за тры гадзіны да Новага года ў нашу кватэру пазваніў сухенькі лапавухі дзядок з вялікім друзлым у форме чаравічка носам і густымі сівымі бровамі.

— Вось, гадзіннік сапсаваўся! — сказаў тату дзіўны гасць.

— Лебавіч, гэты гадзіннік табе дзесяць разоў збіралі нашы майстры! Навошта ты яго зноў разабраў? — раззлаваўся тата.

— Таму што ён сапсаваўся, — паціснуў дзядок плячыма і з дакорам сказаў: — І як я цяпер даведаюся, што Новы год надышоў?

— Як ты толькі знайшоў маю кватэру?! — абураўся тата.

Так, не адыходзячы ад парога, ён хутка сабраў з розных дэталек вялікі круглы будзільнік і працягнуў яго смешнаму чалавеку.

Стары хвілінку памаўчаў, а потым давай расказваць пра сваё жыццё з польскім часам. Доўга, нудна, горка смакуючы кожную падзею. Да той пары, пакуль адрамантаваны гадзіннік узнісла не дзынькнуў. Дзядулька яшчэ больш спахмурнеў і сказаў, што насамрэч спяшацца яму ўжо няма куды і чакаць у гэтым жыцці няма чаго.

Ён пайшоў ад нас за гадзіну да бою курантаў — маленькі чалавечак са страчаным часам. З нашага тэлевізара яму ўслед, як здэкі, ляцелі радасныя навагоднія пажаданні... Але жыццёвага часу, каб яны спраўдзіліся, у Лебавіча ўжо амаль не заставаўся.

Гэта яшчэ адна непрыдуманая гісторыя пра тое, што ва ўсе часы чалавеку патрэбен чалавек...

Унікальны праект Навума Гальпяровіча

Юбілейны, 250-ы, выпуск аўтарскага праекта заслужанага дзеяча культуры Рэспублікі Беларусь Навума Гальпяровіча «Суразмоўцы» на тэлеканале «Беларусь 3» стаў добрай нагодай для сустрэчы з яго стваральнікам і вядучым, каб нагадаць нашым чытачам, з чаго ўсё пачыналася. Калі гутарыш з такім чалавекам, як Навум Якаўлевіч, размова плаўна перацякае ў самыя розныя рэчышчы, нібы плывеш па рацэ чалавечай памяці. Мой суразмоўца згадаў нават час, калі сам працаваў у «ЛіМе». Навум Гальпяровіч і цяпер не страчвае сувязі з выданнем творчай інтэлігенцыі Беларусі: вядзе аўтарскую калонку, дасылае свае вершы і прозу. Вядома, пагутарылі, і пра яго ўражанні ад нядаўняй літаратурнай сустрэчы ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі «20 пытанняў Навуму Гальпяровічу», падчас якой паэт, празаік, публіцыст распавёў і пра сваю творчасць, і пра родны Полацк. Сімвалічна, што імпрэза адбылася ў галоўнай кніжніцы краіны, бо менавіта тут здымаюцца «Суразмоўцы» ў самых розных лакацыях. Такім чынам, кожны ахвотны змог узняць міні-інтэрв'ю ў Навума Гальпяровіча (звычайна ў гэтых сценах усё ж наадварот).

Аналагаў праграмы «Суразмоўцы» пакуль у нашай краіне не існуе. Яна адзіная надзейная культурная крыніца інфармацыі, дзе можна за 15 хвілін даведацца, хто такая, скажам, Жанна Міус. Менавіта магілёўскай пісьменніцы пашчасціла стаць госцяй юбілейнай перадачы. Дык з чаго ўсё пачыналася? Навум Гальпяровіч з ахвотай падзяліўся ўспамінамі: «Мне заўсёды было цікава размаўляць з людзьмі і распавядаць пра іх. Яшчэ ў часы работы ўласным карэспандэнтам на Беларускай радыё давялося сустрэцца з рознымі ўнікальнымі людзьмі: народнымі майстрамі, сельскімі настаўнікамі, літаратарамі і г. д. Калі працаваў дырэктарам міжнароднага вяснянства ў цэнтральным апарце і намеснікам дырэктара на канале «Культура» Беларускай радыё, нягледзячы на адміністрацыйныя функцыі, працягваў рэалізоўваць творчыя праекты. Больш за ўсё мяне цікавілі людзі нашай краіны, багатыя душой, якія могуць быць таксама цікавыя многім. Такім чынам у мяне нарадзілася ідэя — стварыць праект пра знакавых асоб у культуры Беларусі на тэлебачанні».

Нагадаем, што гэта адбывалася ў 2018 годзе. Ідэю Навума Якаўлевіча падтрымала Наталля Марынава, кіраўнік «Беларусь 3», які лічыцца «культурным» тэлеканалам «Белтэлерадыекампаніі». Наталля Васільеўна таксама ўзяла актыўны ўдзел у пошуку назвы праекта — «Суразмоўцы»: яна насамрэч складала з некалькіх слоў — сучаснасць, размова, цытаты. Дарэчы, Навум Гальпяровіч супрацоўнічаў з тэлеканалам «Беларусь 3» з самага пачатку яго стварэння: працаваў у праекце пра мову «Дыялогі», пасля стаў весці гумарыстычны

«Дыялог. P.S.» разам з пісьменнікам Анатолем Зэкавым.

Дэбют праекта адбыўся ў верасні 2018 года. Першым суразмоўцам стаў старшыня СПБ Аляксандр Карлюкевіч, на той момант — міністр інфармацыі Рэспублікі Беларусь. «Цяпер, азіраючыся назад, падаецца сімвалічным, што першым да мяне завітаў чалавек, які мае вялікі досвед, любіць і шануе беларускую літаратуру, многа робіць для яе развіцця. Я гутарыў з Аляксем Мікалаевічам не толькі як з міністрам, але і як з даўнім знаёмым, пісьменнікам, краязнаўцам. Дарэчы, напачатку выбіраў тых герояў, каго добра ведаў, — згадвае Навум Якаўлевіч. — Першымі сталі сапраўды знакавыя людзі ў гісторыі беларускай культуры і літаратуры: заслужаны дзеяч мастацтваў БССР, лаўрэат самых розных прэміяў, вядомы драматург і сцэнарыст Аляксей Дудараў, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі Валерыя Анісенка і многія іншыя».

Кола гасцей пашыралася, паколькі з'яўляліся новыя цікавыя асобы, не толькі пісьменнікі і паэты, але і творцы самага рознага кшталту, але найперш літаратары: Аляксандр Бадак, Пятро Васючэнка, Мікола Мятліцкі і г. д. Гасцямі станавіліся і кнігавыдаўцы, і гісторыкі, і рэктары беларускіх ВНУ, і кіраўнікі музеяў, вядомыя вучоныя і дзеячы культуры, архівісты, калегі-журналісты. Навум Якаўлевіч стаў запрашаць да сябе на душэўную размову людзей з рэгіёнаў: Віцебска, Гомеля, Гродна, Смаргоні, Ліды, Камянца і нават з вёсак. «Вядома, запрашаў сваіх землякоў з Полаччыны, бо там жывуць вельмі цікавыя людзі».

Некаторыя суразмоўцы станавіліся гасцямі праекта двойчы, калі з'яўлялася

нейкая новая нагода для размовы: Аляксандр Карлюкевіч, Аляксандр Бадак, Мікола Мятліцкі, пра якіх ішла ўжо гаворка вышэй, а таксама пісьменнік і журналіст Зіновій Прыгодзіч, галоўны рэдактар «ЛіМа» Аляксей Чарота.

Усе гутаркі запамніліся Навуму Гальпяровічу, бо ўнутраны свет кожнага госьця ўнікальны. І ўсё ж сярод усіх сваіх суразмоўцаў цяпер, калі мінула 250 выпускаў, асабліва вылучае два інтэрв'ю — з Іванам Чаротам і Аляксеем Дударавым.

«На жаль, побач з намі іх ужо няма... З Іванам Аляксеевічам я гутарыў не толькі ў «Суразмоўцах», але і на радыё ў праекце «Дыялогі пра культуру». Гэта была душэўная размова, якая сапраўды ўразіла. А Аляксей Дудараў у пачатку інтэрв'ю сказаў: «Навошта нам сцэнарыі? Давай адкінем пытанні і пагаворым пра што захочам, менавіта зараз». Калі госьць сам падключаецца, атрымліваецца сапраўды жывая размова. Але бывае, што чалавек сціплы, камера яго пужае, тады трэба спачатку разгаварыць дзесьці паўгадзіны, і тады гутарым амаль пра ўсё».

Што далей у планах стваральніка і вядучага перадачы? Ідэй шмат, але Навум Якаўлевіч вырашыў зрабіць для глядачоў сюрпрыз. Адзінае, што ён пацвердзіў, — пакуль месца здымак застанецца нязменным, як і хронаметраж перадачы. Будынак Нацыянальнай бібліятэкі сапраўды дапамагае ствараць прыгожую карцінку, ды і само месца знакавае для беларускай культуры і літаратуры. Што датычыцца хронаметражу, канешне, калі б яго павялічыць, Навум Гальпяровіч мог бы

распавесці яшчэ больш цікавостак пра таго ці іншага чалавека. Але ён сам перакананы, што гэтага рабіць не варта: «Цяпер такая дынаміка жыцця, у людзей кліпавае мысленне, таму 15 хвілін — ідэальны фармат. Вядома, выпуск здымаецца значна больш (часам — нават больш за гадзіну), таму не так проста адабраць матэрыял, каб стварыць цікавы партрэт суразмоўцы». У гэтым Навуму Якаўлевічу дапамагае здымачная група, у прыватнасці рэдактар Аляксей Мойскі.

«Калі толькі прыйшоў у журналістыку, старэйшыя калегі мяне навучылі рыхтавацца да інтэрв'ю — збіраць дасье на таго ці іншага чалавека, каб можна было задаць пытанні, цікавыя асабіста для яго. Цяпер гэта значна прасцей, бо ёсць інтэрнэт, але я рыхтуюся больш грунтоўна: не толькі многа прачытваю пра свайго будучага суразмоўцу, але і шмат гавару пра яго з людзьмі, — Навум Якаўлевіч дзеліцца прафесійнымі сакрэтамі. — Людзей цікавіць, як я выбіраю герояў. Для мяне вельмі важны вялікі круггляд самога чалавека, каб ён мог весці гаворку на розныя тэмы, ведаў многіх цікавых асоб, каб суразмоўца быў носьбітам нашай роднай мовы, любіў і шанаваў беларускую культуру, літаратуру, гісторыю, ствараў нешта важнае, сам з'яўляўся чалавекам-каштоўнасцю ў той ці іншай ступені. Для мяне мой аўтарскі праект не проста перадача, гэта 250 лёсаў самых розных людзей, цікавых асоб, пра якіх варта распавесці як мага большай колькасцю глядачоў, бо мае суразмоўцы гэтага вартыя».

Ірына ПРЫМАК

Кніга — сябар з дзяцінства

У Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа прайшоў фестываль дзіцячай кнігі «Гуляй, зіма, твая часіна!». Творчыя сустрэчы з маленькімі аматарамі літаратуры правялі вядомыя пісьменнікі.

На свята ў Дом Коласа завіталі школьнікі з розных навучальных устаноў сталіцы. Маленькія чытачы атрымалі ўнікальную магчымасць абмеркаваць любімыя творы з іх аўтарамі і зрабіць фотаздымак. Перад школьнікамі выступілі старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Аляксандр Карлюкевіч, паэт Уладзімір Мазго, пісьменніца Іна Фралова і Кацярына Хадасевіч-Лісавая, унучка Якуба Коласа Марыя Міцкевіч. Падчас фестывалю працаваў кніжны гандаль, чытачы змаглі набыць кнігі і атрымаць аўтограф з пажаданнямі ад аўтара.

Пісьменнікі падзяліліся сакрэтамі творчасці, разам з чытачамі зноў прайшліся знаёмымі вулачкамі сюжэтаў. Аляксандр Карлюкевіч раскажа пра свой новы твор, дзе галоўны герой яго шматлікіх апавяданняў Шубуршун выпраўляецца на далёкі Усход. Там яго чакаюць новыя цікавыя сябры, незвычайныя прыгоды

Выступае Кацярына Хадасевіч-Лісавая.

і барацьба з сур'ёзным забруджаннем навакольнага асяроддзя. Аўтар падымае важную тэму экалагічнай катастрофы, а твор вучыць маленькіх чытачоў з павягай ставіцца да роднай прыроды.

Паэтычныя чытанні з Уладзімірам Мазго прыцягнулі ўвагу школьнікаў,

а незвычайныя загадкі і складаныя скорэагаворкі разбавілі лірычную атмасферу гумарам і вяселлю. Наведвальнікі змаглі задаць пісьменнікам пытанні і атрымаць сімвалічны падарунак.

Паміж сустрэчамі з зоркамі сучаснай беларускай літаратуры для наведвальнікаў

музея працавалі інтэрактыўныя пляцоўкі, тэматычныя майстар-класы, фотазоны, можна было паглядзець мультфільмы і далучыцца да цікавых гульняў.

Настольныя забаўляны ад Наталлі Галко арыентаваны на развіццё ўвагі, канцэнтрацыі, а таксама спрыяюць папулярнаму беларускай мовы сярод школьнікаў. Сярод гульняў — пазлы з выявамі знакамітых пісьменнікаў, знаёмства са славымі мясцінамі Беларусі. З мультфільмаў дзеці даведліся цікавыя факты з жыцця Якуба Коласа, яго сям'і ды іншых айнаўных літаратары.

Мастачка Анастасія Балыш правяла майстар-клас — малявалі апошнія яркія лісікі дубоў, што ўпрыгожваюць коласаўскую сядзібу.

Выдавецкі дом «Звязда» арганізаваў для маленькіх чытачоў цікавую бяспрыйгрышную латарэю, дзе кожны ўдзельнік змог атрымаць займальную кнігу і маленькі «літаратурны» сюрпрыз.

Фестываль дзіцячай кнігі «Гуляй, зіма, твая часіна!» арганізаваны сумесна з Саюзам пісьменнікаў Беларусі, Цэнтралізаванай сістэмай дзіцячых бібліятэк г. Мінска, Выдавецкім домам «Звязда» і кнігарняй «Акадэмічная кніга».

Лізавета КРУПІАНЬКОВА

Пісьменнік і штучны інтэлект

Яшчэ зусім нядаўна тэмай, якую найбольш абмяркоўвалі, было саперніцтва інтэрнэту і кнігі. Кліпавае мысленне, сацыяльныя сеткі, гульні і экранізацыі — усё гэта выцягнае папярковыя выданні на перыферыю сучасных інтарэсаў, што хвалюе шматлікіх прыхільнікаў чытання. І вось новы, такі ж неясспрэчны кірунак прагрэсу — пісьменнік і штучны інтэлект.

Разумныя машыны навучыліся распазнаваць чалавечы голас, абыгрываць у шахматы знакамітых гросмайстраў, ставіць медыцынскія дыягназы. Сфера іх уплыву пашыраецца так хутка, як нястрымны тайфун захоплівае тэрыторыі. Хвалюванне прайшло і ў пісьменніцкіх колах. Новыя магутныя камп'ютары даюць штуршок развіццю нейронных сетак — аднаму з напрамкаў даследаванняў у галіне штучнага інтэлекту, заснаванаму на мадэляванні біялагічных працэсаў, якія адбываюцца ў чалавечых мазгах. Гэта азначае, што камп'ютары становяцца здольнымі пісаць кнігі, афармляць іх (ужо пабачылі свет такія выданні, як, дарэчы, і напісаныя ў суаўтарстве з пісьменнікамі). Няўжо творца застанеца за бортам цывілізацыі?

Прапануем разважанні на гэты конт нашых экспертаў.

Анатоль МАТВІЕНКА, пісьменнік:

— Сучаснае праграмае забеспячэнне ШІ па ўзроўні крэатыўу неканкурэнтаздольнае з чалавечым інтэлектам. Але нават сучасны ўзровень яго развіцця дае пісьменніку магутны інструмент, з'яўленне якога параўнальна з атрыманням у свой час доступу літаратураў да персанальных камп'ютараў і інтэрнэту. ШІ дазваляе аўтаматызаваць працэсы пошуку і сістэматызацыі інфармацыі, неабходнай для стварэння літаратурнага твора, а таксама афармлення вокладкі і ілюстрацыі.

На сайце СПб мной размешчаны цыкл артыкулаў аб выкарыстанні нейрасетак *Dream, Midjourney* — пераважна разлічаных на англамоўных карыстальнікаў і расійскай Яндэкс — Шэдэўрум для генерацыі малюнкаў у мэжах іх выкарыстання для стварэння вокладкі, ілюстрацыі і рэкламы. Самы дасканалы механізм і найвышэйшую якасць малюнкаў дае *Midjourney*. Шэдэўрум найбольш камфортны для засваення, бо фактычна выконвае функцыю навучальнай праграмы. *Dream* багатая на стылі. Выявы, генерыраваныя ШІ, выцягваюць мастакоў-дызайнераў з выдавецка-паліграфічнай дзейнасці.

Выкарыстанне *ChatGPT* і іншых нейрасетак для генерацыі мастацкіх тэкстаў абмежавана другаснасцю, ШІ ўсяго толькі кампілюе знойдзенае ў інтэрнэце і не здольны стварыць штосьці новае. З умоўна-мастацкіх тэкстаў у найбольшай ступені атрымліваюцца песні на англійскай мове, якія не прэтэндуюць на арыгінальнасць і асэнсаванасць. На словы гэтых песень ШІ піша музыку, злучаючы фрагменты раней вядомых мелодый, генерыруе гук голасу і музычных інструментаў. Атрыманыя саўнд-трэкі складана адрозніць ад напісаных чалавекам. Хітоў сярод іх не сустракаецца. Пры праслухоўванні складваецца ўражанне нахшталт «дзесьці я нешта падобнае чуў». Найлепш атрымліваецца так званая «кіслотная музыка». Да мастацтва ўвогуле і тым больш да літаратуры ў прыватнасці такая «песенная творчасць» дачынення не мае.

У сілу большай складанасці і меншай фармалізаванасці рускай і беларускай моў вынікі генерацыі на іх пакідаюць жадаць лепшага. Напрыклад, вось што выдаў ШІ на заданне перадаць «Песню аб буравесніку» М. Горкага ў вершаванай форме. Атрымалася каша, вылучаецца адзінае складнае чатырохрадкоўе:

*Унізе на скалах хвалі грываюць,
Струмень на цяснине імкнецца смела,
У пене і гневе сваю сілу дораць,
Камяні рытыць пад ціскам цела.*

Што такое сучасная сапраўдная проза і паэзія? Тое, што немагчыма збытаць з генерацыяй ШІ. Далей будзе відаць.

Павел ДРАГАНАЎ, паэт:

— Штучны інтэлект (англ. *artificial intelligence; AI*) у самым шырокім сэнсе — гэта інтэлект, які дэманструецца машынамі. Шмат можна разважаць з нагоды таго, ці перасягне ён здольнасці чалавека.

Думаю, што па шматлікіх параметрах — безумоўна, але замяніць пісьменніка машынай немагчыма.

Але толькі сапраўднага пісьменніка!

У машыны, у адрозненне ад чалавека, няма душы.

Каб не ўдавацца ў доўгія дыскусіі, прыведу такі прыклад.

У 30-х гадах XIX стагоддзя, калі з'явілася фатаграфія, былі шматлікія прадказанні, што такая прафесія, як мастак, знікне. Аднак мастацтва жывапісу і фатаграфіі ідуць побач, зусім не замінаючы, наадварот, у чымсьці дапаўняючы адно аднаго. Думаю, гэтак жа будзе і з ШІ.

Алена СТЭЛЬМАХ, пісьменніца, першы намеснік старшыні СПб:

— У той час, калі я карпею над вобразамі сваіх герояў і шукаю незвычайныя сюжэтныя хады, амаль увесь свет паціху вывуджае падказкі з нейрасетак і лічыць нармальным такі занятак. Прынамсі, нечаканая размова з дочкамі мяне ў гэтым пераканала. Старэйшая хваліць нейрасеткі за дапамогу з тэкстамі ў журналісцкай рабоце, другая — у вучобе на біяфаку. Далучыўся да іх і пісьменнік — калега, для якога быць з нейрасеткамі на «ты» — звычайная справа.

Гэта пацвярджаюць і расійскія пісьменнікі, якія дэманструюць вопыт сумеснага з машынай творчага супрацоўніцтва. Праўда, я пакуль не вельмі разумею юрыдычны бок гэтага пытання: за кім аўтарства? каму плаціць ганарар?

У Беларусі, на мой погляд, машынныя (чужыя) мазгі ў творчым асяроддзі пакуль не ў вялікай пашане. Хаця трапляліся кнігі, у тым ліку і дзіцячыя, аформленыя нейкім незвычайным чынам. Як быццам яркія і героі выразна намаляваны, але нешта адштурхоўвае: халодныя, занадта глянцавыя.

Для майго «замысленага» ўдзелам у журы розных міжнародных і нацыянальных конкурсаў погляду традыцыйная кніга здаецца пікам чалавечага мыслення. Куды б умяшанне штучнага інтэлекту выглядала дзікуствам, бо так шчыра, красамоўна, арыгінальна выказвае свае пачуцці чалавек. Пераконваюся ў гэтым, бо амаль усё лета і восень чытала кнігі сёлетняга шорт-ліста Нацыянальнай літаратурнай прэміі Расіі «Большая книга», будучы членам экспертнага савета чарговы раз.

Скажу, што атрымала мора эмоцый ад наміраваных на прэмію 15 твораў. Мае думкі раздзяляюць і шматлікія чытачы. Традыцыі рускай літаратуры працягваюцца ў найлепшай класічнай форме, робячы яе здабыткам сусветнай культуры. Не ведаю, якім магутным інтэлектам трэба володаць, каб, як Аляксей Варламаў, напісаць раман «Одсун», або як Глеб

Шульпякоў біяграфічны раман «Бацошкоў не хворы», або як Захар Прылепін — зборнік апавяданняў «Сабакі і іншыя людзі»...

Варта адзначыць і высокі інтэлектуальны ўзровень беларускіх літаратураў. Як прыклад, новы раман Віктара Праўдзіна «Непераможны злом», а таксама «Беларускія рубаі» Ігара Пракаповіча, што нядаўна пабачылі свет.

І ўсё ж, лічу, нейронныя сеткі змяняць жыццё пісьменніка. Сучасныя сталыя аўтары, зразумела, пакінуць творы, напісаныя сваім розумам, душой. Многія, каб стварыць іх, хадзілі ў бібліятэкі ці сябравалі з музай у пісьменніцкіх дамах творчасці.

А вось моладзь увойдзе ў смак стварэння наватвораў, бо яна схоплівае навацыі ва ўсім: у камп'ютарах, телефонах, планшэтах, павышае адукацыю бабуль ды дзядуль, якія жадаюць знайсці ў інтэрнэце часцінку свайго жыцця.

Як вядома, многае з кніжнай фантастыкі з цягам часу стала рэальнасцю. Кожны новы дзень здзіўляе адкрыццямі — адно мудрэйшае за другое. Канешне, такі козыр у руках пісьменніка, як нейрасетка, дасць вялікі, зусім іншы плён кніжнаму свету.

Фота з сайта rbc.ru

Карціна «Халоднае развітанне», створаная штучным інтэлектам.

Дзмітрый РАДЗІВОНЧЫК, паэт, публіцыст, намеснік старшыні Гродзенскага абласнога аддзялення СПб:

— Творчая супольнасць Гродзеншчыны абмяркоўвае феномен штучнага інтэлекту ўжо на працягу некалькіх гадоў. Напрыклад, на пасяджэннях створанага Гродзенскім абласным аддзяленнем СПб грамадскага дыскусійнага клуба «Словадром». На думку грамадскага інтэлекту, безумоўна, з'яўляецца духоўнай каштоўнасцю, з дапамогай якой дасягаюцца тыя ці іншыя выгоды, у тым ліку і матэрыяльныя. Што тычыцца яго штучнага характару, які стаў вынікам навукова-тэхнічнага прагрэсу, тут няма адназначных меркаванняў. Усе «за» і «супраць» суправаджаюцца пэўнымі «але».

Так, сышоўшы са старонак фантастычных раманаў у нашу рэчаіснасць, гэтая з'ява істотна яе змяніла і працягвае гэты рабці. Аднак усе радасці і захапленні з гэтай нагоды спалучаны з шэрагам праблем. І вырашаць іх даводзіцца нам, людзям. Мы бачым тэндэнцыі дэгуманізацыі (расчалавечвання). Многія аўтарытэтыныя навукоўцы (напрыклад, доктар біялагічных навук, доктар філалагічных навук, акадэмік Таццяна Чарнігаўская) выказваюць сур'ёзную занепакоенасць здольнасцю штучнага інтэлекту да саманавучання. Гэта азначае, што рана ці позна штучны розум выйдзе з-пад кантролю чалавека. А ў гэтым няма для нас нічога добрага. Бо тады ёсць рызыка страты кантролю над ядзерным узбраеннем, над энергэрсурсамі і іншымі аб'ектамі першачарговай важнасці.

На мой погляд, лагічна разглядаць штучны інтэлект у дачыненні да Мэт устойлівага развіцця. Самае важнае — гэта кіравацца інтарэсамі народа. У Беларусі самай галоўнай каштоўнасцю з'яўляецца чалавек. Ён ніколі не павінен саступаць свае пазіцыі. Тут наша краіна, думаю, магла б паказаць станоўчы прыклад усяму свету (як яна зрабіла гэта ў працэсе супрацьстаяння эпідэміі каранавіруса).

Наступленне штучнага інтэлекту таксама носіць глабальны характар. Але нельга забываць пра тое, што вобраз чалавека, матыў чалавечага жыцця з'яўляюцца асноватворнымі гуманістычнымі арыенцірамі. Толькі чалавечая існасць — падмурак для мастацтва, навукі, адукацыі. Так, мы ўжо, пачухваючы патыліцу, назіраем за тым, як нейрасеткі выдаюць творы мастацтва — жывапіс, музыку, літаратурныя тэксты. Пакуль яны яшчэ не замянілі чалавека, працуюць у яго на службе. Але дзе тая фатальная грань, за якой надыходзіць хаос?

Я згодны з грамадскасцю, якая сцвярджае, што штучнае мастацтва пазбаўлена эмпатыі, здольнасці рэфлексаваць, адчуваць, перажываць... Штучнасць дэвальвуе каштоўнасць мастацтва, падрывае яго гуманітарны характар. Мяне больш трывожыць іншае: штучны інтэлект і далейшае ўстойлівае развіццё чалавечага патэнцыялу, штучны інтэлект і бяспека, штучны інтэлект і сацыяльная справядлівасць. Мы не маем права прапусціць гэты момант — канфлікт штучнага і сапраўднага інтэлектаў. Нам не павінен затумавіць святломасць разнастайны імгненны палёккі. Менавіта сапраўдны інтэлект, самы натуральны чалавечы розум, прадказальны і больш-менш лагічны, павінен быць адзіным носьбітам здаровага сэнсу, залогам мірнага, гарманічнага існавання на планеце. Калі гутарка заходзіць пра жыццё, мір, згоду, нельга дапускаць аніякай штучнасці.

Падрыхтавала **Марыя ЛПЕНЬ**

Даследаваць і абмеркаваць

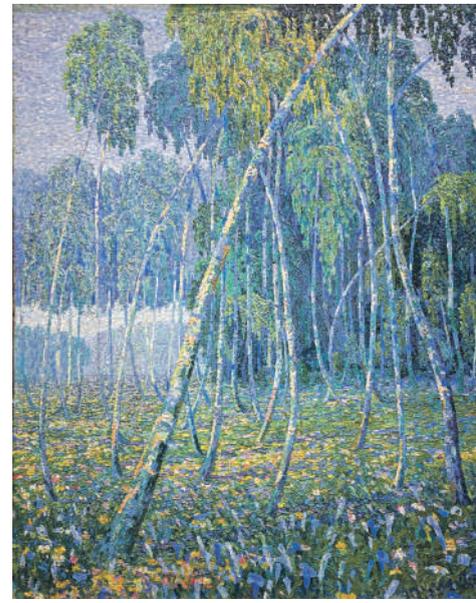
Па запрашэнні Асацыяцыі саюзаў пісьменнікаў і выдаўцоў Расіі першы намеснік старшыні СПб Алена Стэльмах прымае ўдзел у Міжнародным літаратурным форуме ў Маскве ў рамках Міжнароднага кірмашу інтэлектуальнай літаратуры *non/fictio* №26.

Міжнародны літаратурны форум — гэта сустрэча аўтарытэтных расійскіх і замежных пісьменнікаў, выдаўцоў і культуртрэгераў. Удзельнічаюць прадстаўнікі 35 краін свету, якія абмяркоўваюць аспекты і задачы агульнакультурнай і прафесійнай дзейнасці, у тым ліку развіццё нацыянальных літаратур і індустрыі перакладаў, літаратурнае жыццё, праблемы літаратурнай адукацыі, дзейнасць пісьменніцкіх аб'яднанняў і становішча пісьменніка ў грамадстве.

У праграме — 16 панэльных дыскусій. Алена Стэльмах удзельнічае ў дыскусіі «У чаканні Гадо: пісьменнік і штучны інтэлект. Пагрозы або магчымасці?».

Марыя ЛПЕНЬ

Льецца сонца...

Уладзімір Кудрэвіч «Раніца вясны», 1924 г.

творцы. Гляджу на работы Уладзіміра і Раісы Кудрэвічаў і вельмі шкадую, што не давядзецца пазнаёміцца з аўтарамі. Так, Уладзіміра Мікалаевіча не стала даўно, аднак Раіса Уладзіміраўна пайшла з жыцця ў 2000 годзе — адзіная з жанчын Беларусі, удастоеная звання «Народны мастак». Яе ашаламляльны яркі і сонечны жывапіс і надзвычай тонкія лірычныя работы Уладзіміра Кудрэвіча — для кожнага выстаўка можа стаць адкрыццём.

У сценах музея дэманструюцца як знакамітыя палотны, вядомыя па шматлікіх альбомах твораў выяўленчага мастацтва, дапаможніках па жывапісе, так і малавядомыя работы, часта сціплага фармату. Як лічыць мастацтвазнаўца Наталія Шаранговіч, менавіта ў такіх невялічкіх творах аўтары маглі быць да краю шчырыя.

Куратарам выстаўкі «Кудрэвічы. Адданы мастацтву» выступае Паліна Гарашчэня, малодшы навуковы супрацоўнік навукова-фондавага аддзела НММ, сукуратарам — Наталія Буракоўская, навуковы супрацоўнік гэтага аддзела. 3 экспазіцыяй можна пазнаёміцца да 13 студзеня 2025 года.

Яўгенія ШЫЦЬКА,
фота аўтара

Выставачны праект «Кудрэвічы. Адданы мастацтву» ў Нацыянальным мастацкім музеі прысвяцілі 140-годдзю Уладзіміра Кудрэвіча, выдатнага пейзажыста першай паловы XX стагоддзя, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР. Значную частку экспазіцыі склалі творы яго дачкі — таксама заслужанага дзеяча мастацтваў БССР, а яшчэ народнага мастака Беларусі Раісы Кудрэвіч. Апроч іншага, прадстаўлены здымкі, на якіх адлюстраваны Уладзімір Уладзіміравіч Кудрэвіч: сын мастака — заслужаны артыст БССР. Да таго ж на выстаўцы можна ўбачыць работы Аркадзя Астаповіча, Мікалая Дучыца і Мікалая Русецкага — выдатных пейзажыстаў, сучаснікаў Уладзіміра Кудрэвіча. Дэманструецца таксама скульптурны партрэт творцы (1950) аўтарства Аляксея Глебава.

У праекце «Адданы мастацтву» скарыстаны работы не толькі з фондаў Нацыянальнага мастацкага музея — у яго стварэнні дапамаглі Нацыянальны цэнтр сучасных мастацтваў, Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, Беларускі саюз мастакоў, Магілёўскі абласны мастацкі музей імя П. В. Масленікава. Прадстаўлены ў экспазіцыі творы і з прыватных калекцый, у тым ліку з сямейнага збору народнага артыста Беларусі Паўла Дубашынскага. Фотаздымкі прапанавалі Нацыянальны

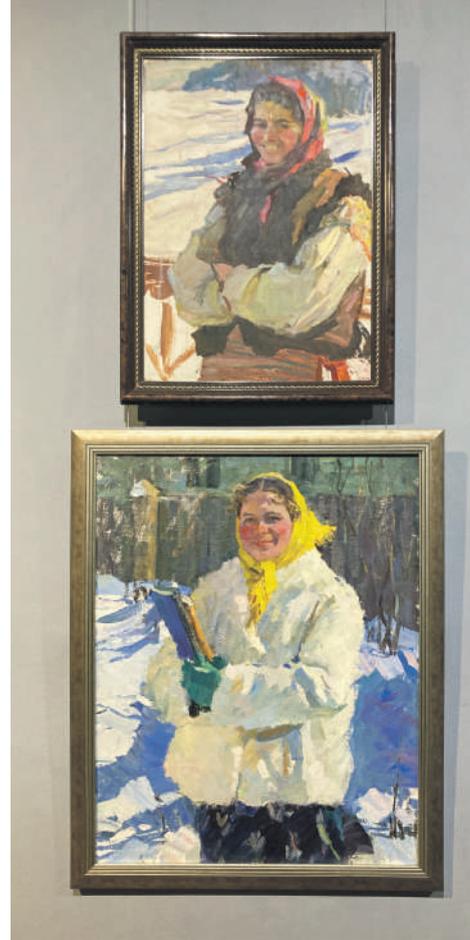
акадэмічны тэатр імя Я. Купалы і Беларускі дзяржаўны архіў кінафотафонадакументаў.

— Цудоўная дынастыя — Уладзімір Мікалаевіч Кудрэвіч, яго дзеці Раіса Уладзіміраўна і Уладзімір Уладзіміравіч — сапраўднае сузор'е на небасхіле беларускага жывапісу і выяўленчага мастацтва ўвогуле, — адзначыла падчас вернісажу Ганна Конанова, генеральны дырэктар Нацыянальнага мастацкага музея. — Наша выстаўка, як і іншыя буйныя праекты, арыентавана на своеасаблівую сугучнасць, партнёрскае супрацоўніцтва некалькіх арганізацый, таму глядач бачыць мастацкія творы, архіўныя матэрыялы з розных крыніц. Дзякуючы агульным намаганням экспазіцыя атрымалася паўнаватарская — яркая і маляўнічая. Яна раскрывае талент розных асоб адной сям'і.

І Уладзімір Кудрэвіч, і Раіса Кудрэвіч шмат зрабілі для развіцця айчыннага жывапісу, для тагачаснага мастацкага працэсу ў краіне, ды, у рэшце рэшт, стваралі для Радзімы, прысвячалі свае работы роднаму краю і яго людзям. Натуральна, жывапісцы ўваходзілі ў Саюз мастакоў БССР, у жыцці якога актыўна ўдзельнічалі. Пра значэнне творчасці гэтых майстроў для паслядоўнікаў выказалася падчас адкрыцця Наталія Шаранговіч, першы намеснік старшыні Беларускага саюза мастакоў:

— Сённяшняя выстаўка дае магчымасць дакрануцца да дзіўнай творчай спадчыны яркіх майстроў, якіх даўно няма з намі, але яны жывыя ў сваім

жывапісе, у тым, што хацелі нам сказаць, у тым, што мы можам убачыць у іх работах. Нам засталася выдатная жывапісная школа, да якой належалі аўтары. Я глыбока ўдзячна Нацыянальнаму мастацкаму музею за падобныя выстаўкі — надзвычай важныя сёння. Бо менавіта так глядач можа ўбачыць, наколькі цікавае беларускае мастацтва, толькі так можа вярнуцца да творчасці вядомых майстроў, імёны якіх, магчыма, у наш час забываюцца. Завітваючы ў залы Мастацкага, мы ўспамінаем пра тое, якімі былі тыя

Творы Раісы Кудрэвіч у экспазіцыі.

Творы Раісы Кудрэвіч у экспазіцыі.

Урокі і ацэнкі

Выстаўка жывапісу і графікі народнага мастака Беларусі Віталія Цвіркі «Паэма зямлі беларускай» адкрылася ў Гарадской мастацкай галерэі твораў Леаніда Шчамялёва. Часовая экспазіцыя працягвае сумесны з Беларускім саюзам мастакоў цыкл праектаў «Класікі — Сучаснікі», прысвечаны знакавым асобам у беларускім выяўленчым мастацтве. Да 19 студзеня глядачу варта паспець пазнаёміцца з разнапланавымі работамі Віталія Канстанцінавіча. А мы гэтым разам прыгадаем цікавыя факты з жыцця творцы.

У ліку першых сваіх настаўнікаў Віталь Цвірка называў знакамітага Кандрата Крапіву, які ў свой час жыў па суседстве з сям'ёй будучага мастака. Пра талент «дзядзькі Кандрата» як жывапісца згадваюць тыя, хто добра яго ведаў, сярод іх — Віталь Канстанцінавіч. А потым поспехі хлопчыка заўважылі настаўнікі малявання — Анатоль Тычына і Міхаіл Станюта, якія, дарэчы, давалі яму прыватныя ўрокі. Увогуле ж, таленавіты юнак паспеў атрымаць адукацыю ў Мінску, Віцебску і Маскве...

Падчас Вялікай Айчыннай вайны студэнт-мастак жыў у Самаркандзе. Там у 1942 годзе закончылася яго вучоба ў Сурыкаўскім вучылішчы, педагогі і навучэнцы якога былі ў свой час эвакуіраваны з Масквы. Гады, праведзеныя ў іншай рэспубліцы, кажуць, не ўспамінаюць ніколі (хіба толькі можна нешта прасачыць у карцінах, створаных у той перыяд): гэта былі вайна, нястача, смерць маленькага сына, а неўзабаве і бацькі.

Больш за 40 гадоў таму ў Палацы мастацтва прайшла персанальная выстаўка майстра. Было складана не заўважыць, што сярод работ дэманстраваліся лісты з абгарэлымі краямі. Справа ў тым, што напярэдадні вернісажу ў майстэрні аўтара здарыўся пажар. Зразумела, карціны мастака пажарныя імкнуліся

выратаваць, аднак штосьці згарэла, а штосьці было заліта вадой.

У Віталія Цвіркі была асаблівая манера працы. Яго сучаснікі, у тым ліку Леанід Шчамялёў, успаміналі, што паглядзець, як той «чаруе» над палатном пад адкрытым небам, прыходзілі не толькі студэнты, але і іншыя мастакі, а таксама людзі, не звязаныя з творчасцю. Ды прысутнасць гледачоў Віталія Канстанцінавіча ніколі не хвалявала і не бянтэжыла. Ён атрымліваў задавальненне ад працы і, напэўна, ад зацікаўленасці творчым працэсам, здавалася б, пачобных людзей. І ў гэты ж час яшчэ мог нешта напываць, насвістаць, бывала, і прытанцоўваў. Між тым не ўсім, каму даводзілася працаваць побач з мастаком, гэта было даспадобы.

Мастак Віктар Грамыка, вучань Віталія Канстанцінавіча, некалі палічыў неабходным абараніць свайго педагога, на той час рэктара Беларускага

«Гродна. Каложя. Царква XII стагоддзя», 1968 г.

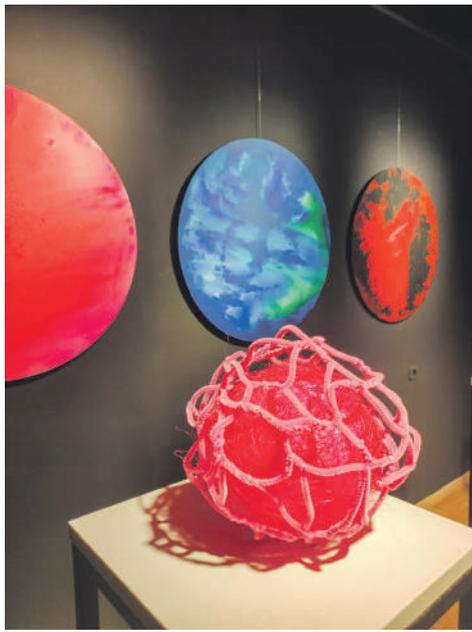
«Радзіма», 1969 г.

дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута, ад некаторых яго калег і адначасова апанентаў. Згадаў: «Свой кароткі рэктарскі шлях ён пачаў з ліквідацыі лішніх шаф, папер і наогул усялякай канцыляршчыны. Свой кабінет ён упрыгожыў шэрагам мяккіх крэслаў вакол калекцыйнай работы стала, з якога прынесеныя паперы неадкладна адпраўляў у канцылярню. На фоне сцен ва ўсім інтэр'еры адведзенага пад інстытут будынка былі змешчаны злепкі антычных статуяў». Тагачасныя студэнты парадаваліся такім новаўвядзенням, аднак сакратар ЦК КПБ Кірыл Мазураў паставіўся да «акцыі» адмоўна. У выніку Віталія Цвірку пазбавілі пасады, аднак да такой ацэнкі сваёй працы той паставіўся з гумарам.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Месца для ўласнага «Я»

Праект «Неабсяжныя інтэрпрэтацыі», які дапамагае зазірнуць ва ўнутраны свет і прааналізаваць уласныя пачуцці, эмоцыі і ўчынкi, працуе ў мемарыяльным музей-майстэрні З. І. Азгура. У экспазіцыі — работы чатырох мастацкаў, дзе галоўны феномен — чалавек. Розныя падыходы і тэхнікі аб'яднаны імкненнем раскрыць патэнцыял чалавечай істоты.

Наталля Зубкова інсталляцыя «Сузалежнасць», 2022 г.

Выстаўка складаецца толькі з чатырох работ — па адной ад кожнай мастачкі. На першы погляд здаецца, што гэтага не хапае для паўнаўартаснага мастацкага праекта. Аднак гэта ж прымусіла задумацца: а колькі твораў патрэбна? Такія невялічкія праекты даюць магчымасць цесна пазнаёміцца з кожным аўтарам і яго творам, асэнсаваць свае пачуцці і не прапусціць ніводнай работы.

Праект «Неабсяжныя інтэрпрэтацыі» спалучае мастацтва і псіхалогію. Работы, аб'яднаныя тэмай унутраных псіхалагічных працэсаў, — не проста статычныя аб'екты. Разнастайнасць выкарыстаных падыходаў па-новаму раскрывае для гледача звыклы спосаб бачыць, вывучаць, рэагаваць... Па-рознаму адчуваюцца жывапіс, відэа, аб'екты, словы. Уздзейнічаючы на розныя каналы ўспрымання (зрок, слых, дотык), мастакі запрашаюць палепшыць свой апарат пазнання свету. Аўтары прэзентуюць выстаўку як трэнажор для развіцця навыку генерыравання інтэрпрэтацый.

Інсталляцыя Кацярыны Жучэнка «Канструктар асобы» даследуе сацыяльныя межы. Кожны чалавек трапляе пад уплыў чужых праекцый, пачынаючы з бацькоўскіх спадзяванняў, заканчваючы ролямі, навязанымі грамадствам. Мастачка звяртаецца да свайго вопыту работы краўца і раскрывае тэму праз адзённе. Як вядома, па адзённі сустрака-

юць, таму швейная галіна — дакладная сфера. Усе этапы працы — прагназаванне модных тэндэнцый, мадэляванне, канструяванне адзення — падпарадкаваны статыстыцы і дакладным табліцам памераў. З аднаго боку, дзякуючы такой тыпізацыі ў нас амаль няма праблем з набыццём адзення, а з іншага — ёсць жа людзі, якія не ўпісваюцца ў вывераныя стандарты.

Работа Кацярыны Жучэнка прымусіла задаць сабе такія пытанні: сацыяльныя межы дапамагаюць нам ці перашкаджаюць? ці патрэбна з імі змагацца? І самае галоўнае — хто канструктар маёй асобы?

У экспазіцыі прадстаўлены міждзяржаўныя стандарты тыпавых фігур для жанчын і для мужчын, выкрайкі адзення для людзей з пэўным памерам, манекен — увасабленне стандартаў прыгажосці.

Мастачка запрашае гледачоў далучыцца да праекта. З дапамогай мернай стужкі і дзяржаўнага стандарту трэба вызначыць свой памер, а потым ускрыць сказаць: «Ты жанчына/мужчына памеру...» Мастачка прапаноўвае паназіраць за ўласнымі пачуццямі, прааналізаваць сваё месца ў існуючых сацыяльных межах.

Наталля Зубкова праз твор «Сузалежнасць» (2022) раскрывае балючыя ўзаемаадносіны паміж людзьмі, страгусябе і ўнутранага апірышча. Інсталляцыя складаецца з трох частак: «Задавальненне», «Клетка», «Боль», якія адлюстроўваюць стан залежнасці ў пары. Кожная частка апісвае характэрныя рысы пэўнага этапу растварэння аднаго чалавека ў іншым. Этап «Задавальненне» мяккі і ружовы. Людзям камфортна, яны адкрыты, межы сціраюцца. Другі этап «Клетка» напоўнены атмасферай холаду і адзіноцтва. Чалавек адчувае ўнутраную пустэчу, але не можа знайсці выйсце. «Боль» мастачка паказала як чорнае ядро, якое згарэла ў полымі балючага кахання.

Праект выкананы ў змешанай тэхніцы. Кожны аб'ект дапоўнены жывапісным творам-станам, які дапамагаюць паглыбіцца ў створаную мастачкай атмасферу.

Вершы Ганны Казлоўскай надаюць выстаўцы лірычны настрой. Творца запрашае акунуцца ў свет кахання і надзеі, суму і распачы. Стыль Ганны Казлоўскай прыцягвае ўвагу яркім паэтычным словам, незвычайным рытмам, які адгукаецца дзесьці ў глыбіні сэрца.

*А всё равно верится,
Что многое изменится.
Портал из уродства
В страну любви открыт,
И там царит совсем другой колорит.*

Завяршае выстаўку відэа-арт «Рэпрэзентацыі» куратара праекта Надзеі

Хмыль. Калі чалавек знаходзіцца ў моцных эмацыянальных станах, яму часам цяжка распазнаць падзеі, што траўміруюць яго. Першая рэакцыя на такія знешнія абставіны — адмаўленне. І нават калі мы ўсвядомілі ўсё рацыянальна, у нас можа адсутнічаць прыняцце перамен. Мастачка паказвае складаныя псіхалагічныя працэсы праз свет фізічных рэчаў. Відэастужка з простымі візуальнымі дзеяннямі дазваляе гледачу з дапамогай бяспечных вобразоў даследаваць балючы змест.

Кацярына Жучэнка «Канструктар асобы», 2022 г.

Разам з выстаўкай праходзяць арт-практыкі, экскурсіі, сустрэчы з творцамі. Праект можна наведаць да 14 снежня.

Лізавета КРУПНЯНЬКОВА,
фота аўтара

«Анёл» апякуе

Шэраг нядаўніх выставачных праектаў у сталіцы і рэгіёнах прымеркавалі да Міжнароднага дня інвалідаў. Сярод такіх — фотавыстаўка Дар'я Філіповіч «Павер у сябе», якая працуе ў галерэі «Мабільная» Нацыянальнай бібліятэкі да 12 лютага. Праект арганізаваны пры ўдзеле школы фатаграфіі «Анёл» аддзялення сацыяльнай рэабілітацыі, аблітацыі інвалідаў Тэрытарыяльнага цэнтра сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва Савецкага раёна горада Мінска.

Як адзначаюць арганізатары, мэта выстаўкі — прыцягнуць увагу да праблемы інваліднасці і жыцця з абмежаванымі магчымасцямі, да таго ж раскажаць пра дзейнасць цэнтра і фоташколы «Анёл». Дарэчы, куратарам выступае кіраўнік гэтай школы, член Беларускага грамадскага аб'яднання фатографоў, педагог, інвалід-калясачнік Эдуард Клуйша.

Аўтар выстаўкі Дар'я Філіповіч прадставіла работы, створаныя за год. Назва «Павер у сябе» —

і напамін людзям побач, апатычным, сумным, пазбаўленым прагі жыцця, і зварот аўтара да самога сябе — своеасабліва прапанова ці нават патрабаванне дзейнічаць, нават калі здаецца, што сіл не засталася. Супрацьстаяць абмежаванням, змагацца — значыць знайсці сябе. І Дар'я Філіповіч якраз на такім шляху. Пра гэта сведчыць найперш сама

«Прыгажуня Няміга».

зацікаўленасць мастацтвам фатаграфіі, а таксама звязанае з гэтым вывучэнне працэсу атрымання і захавання выяў. Па-другое, імкненне здымаць: усё ж не кожны, каго прыцягвае гэтае майстэрства, бярэ ў рукі фотаапарат. Ды, у рэшце рэшт, энергія і жаданне аб'яднаць атрыманыя здымкі ў адну выстаўку і прадставіць яе перад шырокай публікай. А да гэтага яшчэ трэба падрыхтавацца: выбраць найбольш прыдатныя здымкі, надрукаваць іх, прыдумаць назву да кожнага, скампанаваць пад адзіным загалоўкам... Ва ўсім гэтым амаль заўсёды адчуваецца імпат і радасць аўтара ад магчымасці падзяліцца вынікамі сваёй працы.

«Цёплае імгненне».

Пошук сябе, у якім часта дапамагае творчасць, бачны і па не зусім аднастайнай структуры выстаўкі: тут і партрэты, і нацюрморты, і пейзажы, і нават пара адцягненых сюжэтаў. З іншага боку, гэта добрая магчымасць прадэманстраваць гледачу напрацоўкі і заявіць пра сябе як пра рознабаковага фатографа. Вядома, шанс падзяліцца сваім поглядам на жыццё і навакольны свет нельга ўпусціць.

Арганізатары нагадваюць: «Падобныя праекты падтрымліваюць такіх аўтараў, як Дар'я Філіповіч, дзяцей, маладых і дарослых людзей з інваліднасцю на шляху іх творчай рэалізацыі, сацыялізацыі ў грамадстве, трансліруюць актыўную жыццёвую пазіцыю, вучаць верыць у сябе і сваё шчасце». Ёсць спадзяванні, што выстаўка, арганізаваная ў Нацыянальнай бібліятэцы, падштурхне аўтара да новых пошукаў і здзяйсненняў, ды наогул дапаможа такім жа фатографам-пачаткоўцам зрабіць упэўненыя крокі да авалодання майстэрствам, якое, безумоўна, прынясе задавальненне.

Фотавыстаўка Дар'я Філіповіч «Павер у сябе» будзе працаваць да 12 лютага.

Яўгенія ШЫЦЬКА

«Грушанапад».

Іранічны Дастаеўскі на сцэне Купалаўскага

Першай прэм'ерай парадаваў 105-ы тэатральны сезон у Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы. Трагікамедыя «Дзядзечкаў сон» паводле аповесці Ф. М. Дастаеўскага здзіўляла ярскай формай, інтэрактыўна і добрым беларускім перакладам. Але пра ўсё па парадку.

Дастаеўскі заўсёды адыгрываў важную ролю ў жыцці рэжысёра Дзмітрыя Акімава. Яго першай пастаноўкай яшчэ ў студэнцкія гады стаў спектакль «Брат Іван» паводле твора «Браты Карамазавы».

— Я на Дастаеўскага заўсёды глядзеў з пазіцыі яго пяцікніжжа. Да яго іншай прозы толькі пачынаў падбірацца. І тут паступіла прапанова ад мастацкага кіраўніка тэатра Вольгі Няфёдавай. І я зразумеў, што гэта добрая магчымасць зноў вярнуцца да майго любімага аўтара, каб выбудаваць з ім дыялог, — падзяліўся рэжысёр.

У выніку атрымаўся спектакль у жанры трагікамедыі.

— Гэта востры гратэскавы жанр, накіраваны на папулярнае класічнае літаратуры, на тое, каб малады глядач убачыў, што класіка неверагодна цікавая формай і зместам, — адзначыў Дзмітрый Акімаў. — Не разумею, калі рэжысёры імкнуцца поўнасна рэтрансліраваць эпоху. Заўсёды спрабую знайсці спалучэнне з сучаснасцю. Не пераношу гэтую гісторыю ў сённяшні дзень, а раблю стылізацыю эпохі і «пазачасе», якое дапамагае глядачу больш востра актуалізаваць матэрыял і тэму.

Менавіта дзякуючы такому падыходу атрымалася зрабіць пастаноўку вельмі інтэрактыўнай. Адчыняеш дзверы тэатра — і трапляеш у таямнічую і крыху злавесную атмасферу горада Мардасава. Яшчэ да пачатку спектакля некаторыя яго героі расхаджвалі па фае і калідорах, перакідваючыся загадкавымі фразамі. Усё гэта вельмі інтрыгуе: хто яны і што ж будзе далей?..

А далей — яшчэ больш узаемадзеяння з глядачом. Для герояў гэтага спектакля не існавала абмежавання ў сцэнічнай прасторы. Яны былі ўсюды: выбягалі на сцэну з залы, выглядалі з вышыні балконаў... Такое адчуванне, што глядачы самі становіліся ўдзельнікамі дзеяння і гасцямі загадкавага горада.

Харэаграфія ў спектаклі займае асаблівае месца і становіцца яго упрыгажэннем. Як і цікавыя акцэнтныя дэкарацыі. Усё гэта дапамагае рэалізаваць задуму рэжысёра пра «пазачасе». Так, галоўная гераіня Зіна ў вобразе лялькі-марыянегі замест класічнага раманса выконвае сучасную песню, а дамы ў доўгіх сукенках з запалам танцуюць пад яркія музычныя кампазіцыі. Харэаграфам выступіў Кірыл Балтрукоў, а мастаком-пастаноўшчыкам — Аляксандр Камянец.

Для расійскага рэжысёра Дзмітрыя Акімава гэта ўжо другі рэалізаваны на сцэне Купалаўскага спектакль. Першы — «А зоры тут ціхія» — быў вельмі добра прыняты беларускім глядачом. Рэжысёр прызнаўся, што беларуская мова даецца яму ўжо даволі лёгка, а з трупай Купалаўскага тэатра працаваць — адно задавальненне. Акцёры яму таксама адказваюць узаемна.

— Я ўдзячны тэатру за магчымасць працаваць з такімі моцнымі і таленавітымі рэжысёрамі, як Дзмітрый Акімаў. Гэта другі раз, і, здаецца, мы ўжо добра ведаем адзін аднаго, але калі возьмем «А зоры тут ціхія» — спектакль зусім іншай напоўненасці. Там іншы Дзмітрый і зусім іншыя мы, — падзяліўся акцёр Барыс Цяцёркін. — Роля Паўла Мазглякова ў спектаклі «Дзядзечкаў сон» — яшчэ адзін крок да тэатральных вяршынь, якія хочацца некалі ў жыцці дасягнуць, і новая праява мяне як чалавека і артыста.

У сваю чаргу актрыса Ганна Мешчаракова, якая выконвае галоўную жаночую ролю Зіны Маскалёвай, таксама адзначыла, што ва ўсёй трупы адбылося паразуменне з рэжысёрам.

— Вельмі мала ў наш час рэжысёраў-педагогаў. Дзмітрый жа вельмі дакладна падказвае моманты, над якімі трэба папрацаваць і якія дапамагаюць у стварэнні вобраза, — падзялілася яна.

Па словах Ганны Мешчаракавай, роля Зіны далася ёй няпроста.

— Калі я чытала «Дзядзечкаў сон», у мяне склаўся пэўны вобраз галоўнай гераіні, а вось рэжысёр яе бачыў па-свойму. Так, я да гэтага часу спрабую зразумець, што канкрэтна ён заклаў. А ўвогуле гэта вельмі цікава. Зіна моцна адрозніваецца ад усіх жыхароў Мардасава. Я палюбіла яе, як люблю абсалютна кожнага свайго персанажа і дагэтуль працягваю працаваць над роляй, — заключыла актрыса.

Лізавета ГОЛАД,
фота аўтара

Крэда Сяргея Фядотава

Хто такі Сяргей Фядотаў, аматарам тэатра глумачыць не трэба. Рэжысёр і стваральнік першага містычнага тэатра «У Моста» з Пермі вядомы нашаму глядачу ў тым ліку і беларускімі пастаноўкамі. Гэта спектакль «Камедыя» Уладзіміра Рудава, які ён паставіў са сваім калектывам, «Махляры», які расійскі рэжысёр увасобіў у жыццё на сцэне Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі, нарэшце, спектакль «Жаніцтва», з якім трыумфальна выступае заслужаны калектыў Магілёўскага абласнога драмтэатра.

Гэтым разам Сяргей Фядотаў і яго тэатр наведалі Беларусь з гастрольным турнэ. Яны пабывалі ў Мінску, Магілёве і Гомелі. Білеты на дзве ярскія «грузінскія» пастаноўкі «Мачаха Саманшвілі» і «Ханума» ў Магілёве раскупілі яшчэ за месяц да іх прыезду. І не расчараваліся. Спектаклі вельмі жывыя, нібыта сатканыя з грузінскіх песень, танцаў, традыцый, звычак. Дэкарацыі, касцюмы, нарэшце, той каўказскі акцэнт, з якім размаўляюць артысты, — усё гэта стварыла непаўторную атмасферу паўднёвай краіны.

— Мы працуем па сістэме Міхаіла Чэхава — гэта калі акцёр цалкам паглыбляецца ў ролю, адыходзіць ад сябе і ў выглядзе персанажа пачынае ствараць новую рэчаіснасць, што абазначана ў п'есе, — падзяліўся ў размове з карэспандэнтам Сяргей Фядотаў. — Па тым, як глядачы рэагавалі, можна сказаць, што нам паверылі.

Сяргей Фядотаў кажа, што класічныя пастаноўкі — гэта крэда тэатра. Ён пяць разоў ставіў у розных краінах «Майстра і Маргарыту» Міхаіла Булгакава, воцем — Мікалая Гоголя, неаднойчы звяртаўся да Фёдора Дастаеўскага.

— Гэта чалавечны тэатр, — кажа суразмоўнік. — Я катэгарычна супраць постмадэрнізму, які захапіў

сёння практычна ўсе сцэны. Мы ўжо 35 гадоў ставім спектаклі класічныя. Нічога не прыдумваем, не ствараем звышсусветна, як сёння модна. Новых персанажаў увесці, час дзеяння перанесці ў нашы дні, дадаць «чарнухі»... Мы катэгарычна супраць гэтага. Наш тэатр пра любоў, дабро, чалавека.

Сяброўства пермскага тэатра з магілёўскім пачалося дзякуючы міжнароднаму маладзёжнаму тэатральнаму форуму *M.@rt.kontakt* 13 гадоў таму. «У Моста» тройчы ўдзельнічаў у гэтым фестывалі.

Спектаклі, створаныя пад кіраўніцтвам Сяргея Фядотава ў розных краінах блізкага і далёкага замежжа, карыстаюцца няўменным поспехам. Не выключэнне і яго работа з магілёўскімі артыстамі — «Жаніцтва. Фантазмагорыя». Яна стала пераможцам фестывалю *M.@rt.kontakt-24* і атрымала найвышэйшую ўзнагароду IX Міжнароднага тэатральнага фестывалю «Смаленскі каўчэг», у якім сёлета ўдзельнічаў Магілёўскі абласны драмтэатр.

— Мы палюбілі Магілёў і прыязджаем сюды як дадому, — прызнаецца рэжысёр. — Тут вельмі гарманічна пабудаваны і сцэна, і глядзельная зала. Нашы дэкарацыі ўдала ўпісваюцца сюды, быццам для магілёўскай сцэны зроблены.

Нядаўняе турнэ па Беларусі ўжо трэцяе. Раней тэатр пабываў з гастрольямі і ў Брэсце. Вельмі цёплыя адносіны з Мінскам.

— Нас запрасілі на фестываль «Белая Вежа», а мы бачым, што па часе змаглі б яшчэ і Мінск наведаць, — кажа рэжысёр. — Тэлефаную ў Мінск, і нам кажуць: прыязджайце, чакаем. Сябрам у Мінскім маладзёжным тэатрам. А два гады таму паставіў у РТБД спектакль «Махляры». Так што мы вельмі любім Беларусь. Дзіўна, што беларусы не размаўляюць па-беларуску. Нашы артысты ў «Камедыі» Рудава іграюць на беларускай, нават працавалі над маўленнем з беларусамі.

Сяргей Фядотаў нездарма прапраўнік вядомага рускага жывалісца Паўла Фядотава — мае мастацкі густ, цягу да адкрыццяў. Магілёў яму падабаецца яшчэ за тое, што ў яго шмат агульнага з расійскай гісторыяй. Тут была Стаўка Вярхоўнага галоўнакамандуючага Расійскай імперыі.

— Я палюбіў гэтых людзей, нетаропкіх, хлебасольных, шчодрых, — прызнаецца рэжысёр. — Мне зацэлася тут пахыць, і я паставіў спектакль. Прыемна, што шмат людзей на вуліцы падыходзілі і дзякавалі за пастаноўкі, казалі, што чакалі. Трынаццаць гадоў таму на нас прыходзілі і дагэтуль помняць. Мне наогул падабаюцца невялікія гарадкі. У Мінску было цікава, а тут — яшчэ цікавей. Сапраўдныя беларусы жывуць у глыбінцы. Я тут спасціг і палюбіў беларускі характар.

Нелі ЗІГУЛЯ
Фота з сайта teatr-umosta.ru

Кіпцюрок ушчаміўся — усёй птушцы гінуць

Аповесць **Васіля Быкава «Сотнікаў»**, на якой быў пастаўлены і аднайменны спектакль у **коласаўцаў**, з’яўляецца адным з найлепшых узораў ваеннай прозы, прычым не толькі беларускай літаратуры савецкага перыяду. Як і ў большасці іншых твораў, аўтар змяшчае чалавека ў сітуацыю **экстрэмальную**, ставіць перад ім **проблему маральнага выбару**. Што лепш: **загінуць**, але застацца героем з чыстым сумленнем, альбо **выжыць**, але ўсё жыццё **пакутаваць**, бо разам са здрадай **забіў у самім сабе чалавека? Вядома ж, фонам для ўсіх гэтых падзей з’яўляюцца часы акупацыі**.

За пастаноўку твора на **коласаўскай** сцэне ўзяўся рэжысёр **Канстанцін Ганчароў**, які з новага сезона да таго ж стаў мастацкім кіраўніком тэатра. Прэм’ера была **прымеркавана да 80-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў**. Несумненна, рэжысёру было важна заявіць тэму **генацыду беларускага народа ў часы акупацыі**. Інсцэніроўка **Алесья Замкоўскага** захоўвае ўсе асноўныя сюжэтныя лініі аповесці, таму ў спектаклі **прасочваецца вострая драматычная напружанасць твора**. Жанр пазначаны як **ваенная драма**. У адпаведнасці з ім разгортваюцца асноўныя падзеі, **выяўляецца канфлікт і антаганізм галоўных дзеючых асоб**. Напружанасць адчуваецца практычна з самага пачатку, калі **паказана свайго роду паляванне на чалавека**. За **яўрэйскай дзяўчынкай Басяй** (артыстка **Дар’я Французава**), якая прабягае праз усю глядзельную залу, **гоняцца паліцаі**. Яна хаваецца за **нейкімі руінамі**. Сюды ж **прыходзяць партызаны Сотнікаў** (Яўген Бераснеў) і **Рыбак** (Дзмітрый Філімоненкаў). Глядач, між тым, **даведваецца, што яны адправіліся на хутар, каб здабыць хоць нейкі правіант для атрада**. І яшчэ аб тым, што **Барыс Сотнікаў моцна хворы**. Але ён сам **вызваўся ісці на хутар у той час, як іншыя адмаўляліся**. Шэраг сустрэч з простымі людзьмі — **ыхарамі вёскі Лясіны** — складаюць першую частку спектакля. Гэта і **Кабета** (заслужаная артыстка Беларусі **Галіна Букаціна**, Святлана Жукоўская), якая шчыра **спачувае Басі і нават прапаноўвае ёй сховішча**, і **стараста вёскі Пётра Качан** (Пятро Ламан, Юрась Цвірка), які ўжо даўно для сябе **вызначыў, што галоўнае — жыць па-хрысціянску** (невыпадкова ён на працягу спектакля — і нават у нямецкай вязніцы — **не расстаецца з Бібліяй**), і ў многім падобная да яго **жонка** (Валянціна Багданава), і **маці траіх дзетак Дзёмчыха**, якая хавае партызан

у падпамосці. У спектаклі яны **носьбіты самых лепшых якасцей, ментальна ўласцівых беларусам**: **міласэрнасці, спагадлівасці, можа, нават самаахвярнасці**. За кожным вобразам, нават другога плана, **прасочваецца цэлая біяграфія**.

Каб **празаічны тэкст стаў драматургічным, пэўная пэўная сцісласць**. Ці не таму аўтары спектакля **адмовіліся ад рэтраспекцыі** — **погляду ў мінулае персанажаў**. Фактычна ў спектаклі **толькі адзін унутраны маналог (ён жа сон) Сотнікава**, дзе **размова ідзе пра бацькоўскі маўзер**. Але ён дае **магчымасць абгрунтаваць праўдзівасць, прыныповаць сумленнасць героя ў цяперашнім часе**. У аповесці **эпічная плынь дае магчымасць раскрыць гэты вобраз у развіцці**, згадаць не толькі **дзяцінства, але і першыя жудасныя дні вайны** (дзе **гартуецца гэты мужны характар**), **палон і ўцёкі адтуль, партызанскі побыт**. Усіх гэтых **эпізодаў няма ў спектаклі**, таму тут **Сотнікаў — адзін з многіх персанажаў, які ніяк не выступае сябе на першы план**. Праз увесць спектакль **паказаны яго пакуты, шлях пераадолення сваёй слабасці і — боскае святло, якое ідзе аднекуль зверху і азарае яго постаць у трагічным фінале**.

«кіпцюрок ушчаміўся — усёй птушцы гінуць». Артыст **Дзмітрый Філімоненкаў** вельмі не падобны да таго **прыкрасага героя з фільма Ларысы Шапіцкі «Узыходжанне»**, нават **знешнасць якога адштурхоўвае**. Але як **мяняецца ён у**

антаганізме па асацыяцыі Хрыстос і Іуда. Толькі для **выгляду ён, Партноў**, **пакрывае на ката-паліцаю Будзілу за яго жорсткае стаўленне да палонных**. Па яго **рашучасці добра відаць, што ён і сам не стане з імі дужа цырымоніцца**. Для яго **не так ужо істотна, ці выдасць сваіх паплечнікаў Сотнікаў**. Не ўдалося з ім — **атрымаецца з іншым**. Хітры, разумны, **добры псіхолаг, ён упэўнены, што нават калі Рыбак і схлусіў у дробязях, яго ў далейшым удацца спакусіць і выклікаць на поўную шчырасць**. **Пераход Рыбака на бок ворага — гэта і яго, Партнова, сур’ёзная перамога і дадатковы шанец за службу адабрэнне ў начальства**.

Духоўную сутнасць гераіні, якая нават у памежнай сітуацыі не губляе чалавечага пачатку і знаходзіць сілы, каб пашкадаваць, прытуліць да сябе яўрэйскую дзяўчынку Басю, паказвае Ніна Обухава ў ролі простага вясковай жанчыны Дзёмчыхі. Яна, гэтак жа, як і **Пётра Качан**, як і **Кабета ў пачатку спектакля**, — **увасабленне найлепшых якасцей беларускіх людзей, якія не ачарсцвелі душой нават у жудасных умовах нямецкай акупацыі, пад страхам штодзённай смерці**.

Калі **Сотнікаў паказаны адназначна станоўчым персанажам**, хоць і **крыху прамалінейным**, то **куды больш складаным атрымаўся вобраз Рыбака**. У спектаклі **гэта проста, абаяльны вясковы хлопец, аптыміст, жыццялюб, які падабаецца дзяўчатам і здольны выкруціцца з любой складанай сітуацыі**. Ён **шчыра спадзяецца вылізнуць і тут з моцных ціскаў нямецкай рэпрэсіўнай машыны** (пры першым жа допыце ідзе на падман **Партнова**). Але, як **кажа прымаўка,**

экстрэмальнай сітуацыі допыту ў Партнова, як ён падпарадкоўваецца яго волі. Артысту, на мой погляд, **удалося паказаць унутраны канфлікт гэтага героя, асабліва ў фінальнай сцэне, калі ён вымушаны з шэрагу ахвяр са словамі «Даруй, браце» перайсці ў шэраг катаў**.

Моцна прыцягвае да сябе ўвагу герой Пятра Ламана (у другім складзе гэтую ролю выконвае Юрась Цвірка) стараста Пётра Качан. Ён **становіцца адной з тых нявінных ахвяр, якім суджана загінуць**. Наканаванасць **лёсу, прымірэнне са страшнай, але немінучай неабходнасцю памерці, загінуць — адчуванне ўсяго гэтага перадае выканаўца ў вобразе старасты**. Манера **паводзін у вязніцы збліжае яго з Сотнікавым, такім, як ён выведзены найперш у аповесці**. Відаць, што **жыццё пражыў сумленна, прыстойна, для яго галоўнае цяпер — не апаскудзіцца, не запэкацца, не стаць вылюдкам**. І ў тым ён **аказваецца маральна значна вышэйшым за Рыбака**. Хрысціянскі **пачатак, тья асновы, што закладзены ў самой ментальнасці беларусаў, выдатна перадае майстар сцэны, пашыраючы межы вобраза, робячы яго сапраўды трагедычным**.

Хоць **аўтар інсцэніроўкі і рэжысёр нідзе не зводзяць наўпрост старасту і следчага паліцыі Партнова** (Генадзь Гайдук і заслужаны артыст Вячаслаў Грушоў), тым не менш **відавочна праводзяцца яны па сваім ідэйным, маральным**

За пастаноўку твора на коласаўскай сцэне ўзяўся рэжысёр Канстанцін Ганчароў, які з новага сезона да таго ж стаў мастацкім кіраўніком тэатра. Прэм’ера была прымеркавана да 80-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Несумненна, рэжысёру было важна заявіць тэму генацыду беларускага народа ў часы акупацыі.

Моцны бок спектакля — яго **атмасфера**. Яе **ствараюць прыглушанае змрочнае святло, гукавое і мастацкае афармленне**. Рэжысёрам і мастаком **Святланай Макаранка** **знойдзена цікавае рашэнне: яно і функцыянальнае, і вобразна-ўмоўнае адначасова**. Гэта **разбураныя, паваленыя агароджы, штыкетнікі, якія героі спрабуюць падняць, замацаваць, нейкім чынам аднавіць**.

Агульнай напружанасці, драматызму спрыяе і музычнае афармленне. У **фінале Дзёмчыха напявае Басі і ўсім астатнім нейкую журботна-шчымлівую песню, якая нагадвае калыханку, але хутчэй гэта песня-плач, песня-галашэнне па ўсіх загінулых**.

**Юрый ІВАНОЎСКИ
Фота Алісіі ПАХОМАВАЙ**

Паміж намі... людзьмі

У Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў працуе выстаўка твораў з фонду НЦСМ «Цёплыя адносінны». Эмацыянальныя і насычаныя работы беларускіх і расійскіх мастакоў грэюць у халодных зімовых будні лепей за кубачак кавы. Асноўная тэма — цеплыня паміж людзьмі, узаемаадносінны з сабой, з іншымі, з усім светам.

Выстаўка «Цёплыя адносінны» — гэта спроба на эмацыянальным і візуальным узроўні раскрыць патрэбу чалавека ў сацыяльным узаемадзеянні, камунікацыі і яркіх эмоцыях. Работы Леаніда Шчамялёва, Алега Скавародкі, Алега Ладзісава, Мікалая Бушчыка, Ігара Кашкурэвіча і іншых жывапісцаў, скульптараў, графікаў становяцца зыходным пунктам для ўнутранага дыялогу і пошуку адказаў на цэлы шэраг пытанняў. Якія пачуцці ствараюць атмосферу камфорту, бяспекі і задавальнення? Як эмацыянальная цеплыня можа выяўляцца ў сярэбрыскіх, рамантычных, прафесійных і бытавых зносінах? Што стварае гэтую эмацыянальную цеплыню?

У экспазіцыі работы, якія раскрываюць галоўныя матывы цёплых адносін паміж людзьмі, чалавекам і братамі нашымі меншымі, чалавекам і прадметным светам. Фрагменты быцця, выхвалення з кантэксту, прыадкрываюць для глядачоў таямніцы ўяўлення ці дакументальнае сведчанне жыцця.

Выстаўка займае толькі дзве залы, але гэта ніяк не ўплывае на раскрыццё абранай тэмы. Разнастайнасць стыляў, жанраў і тэхнік аб'яднана агульным настроем і яркай колеравай палітрай. Большую частку складаюць жывапісныя работы беларусіх і расійскіх мастакоў, створаныя за апошнія

40 гадоў. Віктар Альшэўскі («Дзівосная ноч на Каляды ў парку», 2008), Мікалай Казлоў (серыя «Старыя цацкі», 1990), Алесь Суша («Вячэра (Дзяды)», 1995), Людміла Тардоф-Кальмаева («Казкі на палічцы», 2010) у сваіх творах звяртаюцца да казачных матываў, чараўніцтва і таямнічасці. Усе аўтары па-рознаму ўяўляюць «цуд», таму глядач знойдзе

Сяргей Рымашэўскі «Пад сталом (Двое ў горадзе)», 2010

для сябе той самы сюжэт, што надойга застанеца ў думках. Некаторыя героі — даўно знаёмыя персанажы народных казак і сусветнай літаратуры, з іншымі наведвальнікі сустрэнуцца ўпершыню. Мастакі працуюць у змешанай тэхніцы, з-за чаго творы здаюцца яшчэ больш загадкавымі.

Бытавыя сцэны можна ўбачыць у выкананні Леаніда Шчамялёва («Сяброўкі», 1987), Сяргея Рымашэўскага («Пад сталом (Двое ў горадзе)», 2010), Дзмітрыя Сурыновіча («Дзяўчынка з пунікам», 2016), Барыса Первунінскага («Урокі майстэрства», 1988), Нінэль Шчаснай

(«Вірлавокае бясонне», 1987). Спакойны настрой твораў вяртае ў дзяцінства, дзе ўтульная атмосфера хатняй гутаркі ахоўвала ад зімовай сцюжы. На першым плане — людзі, іх узаемаадносінны, пачуцці. Можна ўбачыць і сябровак, звязаных на доўгія гады адзіным лёсам, і маленькіх братоў, якія пад звычайным сталом пабудавалі свой свет, і вясёлых аднакласніц, якія разам спрабуюць плесці з саломы, і самотнага сталага мужчыну, які ў бялуткай завеі бачыць вобраз жанчыны. Такая ж адзінокая геранія блукае па вечаровых вулачках горада на карціне Віктары Каваленчыкавай «Адзінота» (1999). Зламаныя лініі адлюстроўваюць унутраны стан жанчыны, а жоўта-карычневыя адценні надаюць твору настальгічны настрой.

Не абмінулі ўвагай мастакі і адносінны паміж чалавекам і жывёлай. Гэта паказана праз скульптуры Аляксандра Фінскага («Дзяўчынка з коткай», 1997), Андрэя Асташова («Лодка сяброў», 2007), Ірыны Каваленка («Кот», 2001) і інш. Сяброўства з братамі нашымі меншымі стала важнай часткай жыцця чалавека. За стагоддзі існавання людзі выбудавалі цесныя адносінны з пушыстымі кампаньёнамі.

Сапраўдным увасабленнем тэмы экспазіцыі можна лічыць твор Ларысы Захаравай «Без назвы» (2002). Невялічкая скульптура чалавека, у якога замест сэрца адчыненыя дзверы, сімвалізуе адкрытасць і гармонію ў душы. Па стылістыцы статуя нагадвае знакамітыя фігуры Буды. Што ж, магчыма, гэта сучасны сімвал, які для многіх стане новым духоўным настаўнікам.

Выстаўка «Цёплыя адносінны» працуе да 16 лютага 2025 года.
Лізавета КРУПЯНЬКОВА

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі. Выходзіць з лютага 1932 года. Што тыдзень — 16 старонак

- Паэзія • Проза • Літаратурная крытыка • Бібліяграфічная прастора
- Музеі • Выяўленчае мастацтва • Тэатр
- Музыка • Архітэктура • Краязнаўства • Кінематограф

Падпісныя індэксы:	Цэна, руб.		
	за месяц	за квартал	за год
63815 — індывідуальная льготная падпіска	13,70	41,10	82,20
63856 — індывідуальная падпіска	19,70	59,10	118,20
63880 — ведамасная льготная падпіска	41,00	123,00	246,00
63416 — ведамасная льготная падпіска (для юрыдычных асоб, якія афармляюць падпіску ў адрас сваіх работнікаў і пенсінераў)	19,70	59,10	118,20
638562 — ведамасная падпіска	53,80	161,40	332,80

Шаноўныя сябры!

У нас добрая навіна: цяпер аформіць падпіску на газету «Літаратура і мастацтва» яшчэ прасцей і хутчэй — пры дапамозе QR-кода.

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

6 снежня — на творчую сустрэчу Тамары Кавальчук са студэнтамі Мінскага каледжа лічбавых тэхналогій «Я — грамадзянін Беларусі». Пачатак у 13.00.

10 снежня — на творчую сустрэчу з Навумам Гальпяровічам у гімназіі № 14 (вул. Васняцова, 10). Пачатак у 13.30.

10 снежня — у Школу юнага літаратара пры Мінскім гарадскім аддзяленні СПБ (вул. Фрунзэ, 5, каб. 309). Пачатак у 17.30.

12 снежня — у Цэнтральную гарадскую бібліятэку г. Барысава на творчую сустрэчу з Тамарай Кавальчук і прэзентацыю яе кнігі «Добroe сердце». Пачатак у 11.00.

12 снежня — у Цэнтральную гарадскую бібліятэку імя Я. Купалы (вул. В. Харужай, 16) на прэзентацыю калектыўнага зборніка членаў Мінскага гарадскога аддзялення СПБ «Пад зоркай Перамогі». Пачатак у 17.30.

13 снежня — у Цэнтральную бібліятэку імя Янкі Купалы (вул. В. Харужай, 16) на вечар памяці Міколы Малаўкі «У Райскім садзе і ў жыцці...». Пачатак у 17.30.

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Го-мельскае абласное аддзяленне СПБ смуткуюць з прычыны смерці паэта Івана ЦІТАРЭНКІ і выказваюць глыбокія спачуванні яго родным і блізкім.

зваротная сувязь

Гартаючы старонкі мінулага

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухаць літаратурна-мастацкія і пазнавальныя перадачы. У выхадныя — праект Навума Гальпяровіча «Сучаснікі. Літаратурныя партрэты». Размова пойдзе пра жыццё і творчасць Георгія Марчука. У чацвер — публіцыстычная перадача Нас-тасці Ермалюк «Свет мастацкага слова». Радыёверсію тэлеперадачы «Суразмоўцы» Навума Гальпяровіча можна паслухаць у нядзелю і панядзелак. Гэтым

разам — сустрэча з літаратуразнаўцам, прафесарам факультэта журналістыкі БДУ Галінай Тычко.

Па буднях у перадачы «Літаратурная анталогія» — раман «Знесены ветрам» Маргарэт Мітчэл. У «Радыёбібліятэцы» з панядзелка да пятніцы — раман «Чорны замак Альшанскі» Уладзіміра Караткевіча (чытае Алег Вінярскі).

У праграме «Прачулым радком» у выхадныя — вершы Анатоля Канапелькі.

«Літаратурныя гісторыі» пазнаёмяць з апаўданнямі айчынных і замежных аўтараў.

Для юных прыхільнікаў мастацкага слова — праект «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя» — казка «Маша і яе чараўны лес» Таццяны Дамаронак. Штовечар у 21.00 «Вячэрняя казка» для самых маленькіх.

Праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, навінкамі беларускіх выдавецтваў і зместам новага нумара «ЛіМа».

«Чытаць з намі — утульна!»

Калі вы падпісаліся на газету «Звязда» ці на газету «Літаратура і мастацтва» на I квартал або на I паўгоддзе 2025 года — запаўняйце картку ўдзельніка, выразаўшы яе і дасылайце да 22 студзеня 2025 года ў рэдакцыю на адрас: 220013, г. Мінск, вул. Б. Хмяльніцкага, 10а.

Сярод падпісчыкаў будуць разыграны сем канвектараў Edison Polo 1500 M і суперпрыз — маслены радыятар Neoclima NC 9309. Вынікі будуць апублікаваны ў газеце да 5 лютага 2025 года.

Прызы можна будзе атрымаць да 31 сакавіка 2025 года пры падачы квітанцыі аб падпісцы на «Звязду» або «Літаратуру і мастацтва» на I квартал ці на I паўгоддзе 2025 года. Пасля 31 сакавіка 2025 года выдача прызоў спыняецца і прэтэнзіі ад падпісчыкаў не прымаюцца. Умовы рэкламнай гульні чытайце ў «Звяздзе» ад 29 лістапада 2025 года, № 233.

Тэлефоны для даведак: (017) 271-81-53, 311-17-40.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі № 4265 ад 1.12.2022 г. выдана Міністэрствам антыманапольнага рэгулявання і гандлю Рэспублікі Беларусь.

Картка ўдзельніка — падпісчыка «Звязды» або «ЛіМа» на I квартал або на I паўгоддзе 2025 года

Прозвішча, імя, імя па бацьку _____

Падпіска аформлена і аплачана ў _____ (аддзяленне сувязі)

на I квартал або на I паўгоддзе 2025 года

Жатні адрас і тэлефон _____ (абавязкова) _____ (індэкс)

Удачы ў розыгрышы!

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі: Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная калегія:

Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзей
Вольга Дадзіёмава

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі: Юрыдычны адрас: 220013, Мінск, вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі: 220034, Мінск, вул. Захарава, 19 E-mail: lim_new@mail.ru Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны: галоўны рэдактар — 325-85-25 адказны сакратар — 377-99-73 аддзелы крытыкі і бібліяграфіі; прозы і паэзіі; мастацтва — 317-20-98 бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісныя індэксы: 63856 — індывідуальны; 63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў; 638562 — ведамасны; 63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выдана Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец: Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"». Дырэктар — галоўны рэдактар Вольга Аляксандраўна АНУФРЫЕВА Нумар падпісаны ў друку 05.12.2024 у 11.00 Ум. друк. арк. 3,72 Наклад — 685

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку» ЛП № 3820000007667 ад 30.04.2004 г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэкс 220013 Заказ — 2729

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэзюмуюцца. Паэзіі рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтара публікацыі. Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

